

Društvena reprezentacija novih psihoaktivnih supstanci: Analiza sadržaja opće-informativnih web portala u RH

Lugarić, Karlo

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:556688>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Karlo Lugarić

**DRUŠTVENA REPREZENTACIJA NOVIH
PSIHOAKTIVNIH SUPSTANCI: ANALIZA
SADRŽAJA OPĆE-INFORMATIVNIH
WEB PORTALA U RH**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

KARLO LUGARIĆ

**DRUŠTVENA REPREZENTACIJA NOVIH
PSIHOAKTIVNIH SUPSTANCI: ANALIZA
SADRŽAJA OPĆE-INFORMATIVNIH
WEB PORTALA U RH**

DIPLOMSKI RAD

Mentor:

izv. prof. dr. sc. Nikša Dubreta

Zagreb, 2018.

Društvena reprezentacija novih psihoaktivnih supstanci: Analiza sadržaja opće-informativnih web portala u RH

Sažetak

Ovaj rad nastoji opisati fenomen novih psihoaktivnih supstanci i pobrojati neke od zapaženih vrsta tih supstanci, te govoriti o fenomenu u kontekstu regulatorne politike i zdravstva. Rad pruža i uvid u teoriju društvene reprezentacije, oslanjajući se na njenog začetnika Sergeja Moscovicia i druge autore koji su doprinijeli ovoj teoriji, poput Birgitte Höijer i Héléne Joffe. Rad opisuje i komunikativne mehanizme preuzete iz ove teorije te pruža uvid u istraživanje opće-informativnih web portala u RH na temu novih psihoaktivnih supstanci, provedeno metodom analize sadržaja, koje nastoji odgovoriti na pitanje mogu li se ti mehanizmi primjeniti u jednom takvom istraživanju.

Ključne riječi: nove psihoaktivne supstance, društvena reprezentacija, komunikativni mehanizmi, analiza sadržaja

Social representation of new psychoactive substances: Content analysis of general information web portals in Croatia

Summary

This paper aims to describe the phenomenon of new psychoactive substances, some types of those substances, and also aims to discuss this phenomenon in context of regulatory politics and health care. The paper also provides an insight to the social representation theory while relying on its founder Serge Moscovici and other authors that gave contribution to this theory, such as Birgitte Höijer and Héléne Joffe. The paper also describes communicative mechanisms provided by the theory and gives an insight to the content analysis of general information web portals in Croatia on new psychoactive substances, which aims to answer the question of mechanisms such as these taking place in a research like this.

Keywords: new psychoactive substances, social representation, communicative mechanisms, content analysis

Sadržaj

1. UVOD	6
2. NOVE PSIHOAKTIVNE SUPSTANCE	8
2. 1. Vrste novih psihoaktivnih supstanci.....	9
2. 2. Pitanje regulacije i kontrolne politike vezane za nove psihoaktivne supstance ...	12
2. 3. Zdravstveno pitanje i okolnosti uzimanja novih psihoaktivnih supstanci.....	16
3. DRUŠTVENA REPREZENTACIJA	20
3. 1. <i>Sidrenje i upredmećivanje</i>	23
3. 2. Doprinos teorije društvene reprezentacije u sferi rizika.....	27
4. ANALIZA SADRŽAJA OPĆE-INFORMATIVNIH WEB PORTALA U RH	31
4. 1. Uzorak	34
4. 2. Rezultati istraživanja	35
4. 3. Diskusija.....	48
5. ZAKLJUČAK.....	51
6. LITERATURA	54

1. UVOD

Povijest korištenja droga u raznim društvima seže tisućama godina unazad, bilo da se radi o korištenju u rekreativne svrhe, o medicinskoj uporabi ili o korištenju tokom vjerskih obreda. Kao primjer koji potkrijepljuje ove tvrdnje možemo uzeti alkohol čije se korištenje spominje još od dana antike, kada je u staroj Grčkoj postojao i bog vina Dioniz. Kako su godine prolazile, a društva postajala sve modernija, počelo se pojavljivati sve više i više različitih droga i one su počele biti zloupotrebljavane. S razvojem kemije, tehnologije, te zajedno s globalizacijom došlo je do pojave novih psihoaktivnih supstanci koje kao fenomen predstavljaju jako velik izazov za društvo. Jednim dijelom se radi o izazovu za i po stotinu godina stare nacionalne i internacionalne regulacijske sisteme, a drugim dijelom o izazovu za zdravstveni sustav koji se mora naučiti dobro nositi s posljedicama korištenja novih psihoaktivnih supstanci.

U ovom radu bit će predstavljeno istraživanje opće-informativnih web portala u Republici Hrvatskoj na temu novih psihoaktivnih supstanci koje je provedeno pomoću metode analize sadržaja. Pri ovom istraživanju, fenomen novih psihoaktivnih supstanci bit će sagledan kroz prizmu teorije društvene reprezentacije. To je teorija koja svoje korijene vuče iz sociologije, a posebno se razvila kroz socijalnu psihologiju. Zanimljiva je istraživačima iz mnogih znanstvenih područja, a pruža potencijal i u medijskim istraživanjima. Ova teorija bavi se načinima na koje ljudi stvaraju predodžbe o nekoj stvari, osobi, fenomenu itd. Cilj ovog rada je odgovoriti na pitanje mogu li se elementi teorije društvene reprezentacije iskoristiti u analizi sadržaja opće-informativnih web portala na temu novih psihoaktivnih supstanci.

Drugo poglavlje nosi naziv „Nove psihoaktivne supstance“ i detaljnije govori o specifičnostima tog fenomena. U sebi sadrži tri potpoglavlja od kojih je prvo „Vrste novih psihoaktivnih supstanci“ u kojemu se prvo govori o pet različitih tipova novih psihoaktivnih supstanci koje se spominju u Sustavu ranog upozorenja Europske unije iz 2015. godine (EMCDDA, 2015). Ovo poglavlje sadrži i opis raširenosti uporabe ovih supstanci, te navodi tri najrasprostranjenije i najkorištenije grupe novih psihoaktivnih supstanci: sintetske kanabinoide, sintetske katinone i opioide. Izuzev onih najrasprostranjenijih, spomenute će biti i one koje su manje popularne. Drugo potpoglavlje nosi naziv „Pitanje regulacije i kontrolne politike vezane za nove psihoaktivne supstance“. U njemu će biti predstavljena kritička razmišljanja o politikama kontrole ovih supstanci, te različiti postojeći regulatorni modeli prema kojima se

ovakve supstance mogu regulirati. Potpoglavlje nakon, pod nazivom „Zdravstveno pitanje i okolnosti uzimanja novih psihoaktivnih supstanci“, bavit će se problemom koji nove psihoaktivne supstance predstavljaju za javno zdravstvo i govorit će o različitim načinima na koje se zdravstveni radnici nose sa zdravstvenim tegobama i intervencijama vezanim za nove psihoaktivne supstance. Govorit će se i o različitim okolnostima uzimanja tih supstanci, kao što su naprimjer korištenje tih supstanci u noćnim izlascima, u zatvorima itd.

U trećem poglavlju govorit će se o teoriji društvene reprezentacije te će se nju nastojati povezati s fenomenom novih psihoaktivnih supstanci. Prvo će biti opisan povijesni kontekst te teorije i njene osnovne značajke, a nakon toga će uslijediti dva potpoglavlja. U prvom potpoglavlju „*Sidrenje i upredmećivanje*“ bit će opisani glavni sociokognitivni komunikativni mehanizmi koji su sastavni dio teorije društvene reprezentacije. Bit će opisano i kako se oni mogu primjeniti na proučavanje novih psihoaktivnih supstanci. Potpoglavlje nakon, pod nazivom „Doprinos teorije društvene reprezentacije u sferi rizika“, prikazat će ideje preuzete iz rada Hélène Joffe iz 2003. godine pod nazivom *Rizik: Od percepcije do društvene reprezentacije*, koji se, s obzirom na to da nove psihoaktivne supstance predstavljaju rizik, pokazao kao adekvatna literatura za ovaj rad.

Četvrto poglavlje nosi naziv „Analiza sadržaja opće-informativnih web portala u RH“ i u njemu će prvo biti opisana sama metoda koja se koristi u istraživanju. Nakon toga slijedi potpoglavlje „Uzorak“ u kojem će biti detaljno opisano o kojim se web portalima radi u istraživanju i na koji su način baš oni odabrani. Drugo potpoglavlje prikazat će rezultate istraživanja, a u trećem potpoglavlju pod nazivom „Diskusija“ rezultati dobiveni istraživanjem dovođit će se u vezu s teorijskim dijelom rada.

2. NOVE PSIHOAKTIVNE SUPSTANCE

Pod drugim nazivima, nove psihoaktivne supstance poznate su još i kao „dizajnerske droge“, „legalni fiksevi“, „biljni fiksevi“, „soli za kupanje“, „istraživačke kemikalije“ i „laboratorijski reagensi“. Kako bi se promovirala jasnija terminologija, Ured Ujedinjenih naroda za drogu i kriminal odlučio je koristiti naziv „nove psihoaktivne supstance“. Nove psihoaktivne supstance, prema odluci vijeća Ujedinjenih naroda iz 2005. godine, definiraju se kao „nove psihotropne droge, u čistoj formi ili u procesu pripravljanja, koje nisu kontrolirane od strane konvencija Ujedinjenih naroda o drogama, ali koje mogu predstavljati prijetnju javnom zdravlju koja je usporediva s prijetnjama onih droga koje su navedene u tim konvencijama“ (Council Decision, 2005/387/JHA; prema Pirona i dr., 2016). Riječ „nove“ u nazivu ovih supstanci ne podrazumijeva nužno da se radi o novonastalim supstancama, već naglašava da se radi o novim supstancama na tržištu droga koje nisu navedene u već spomenutim konvencijama.

Razvojem kemije, tehnologije, globalizacije, a i sa sve većom industrijalizacijom, dolazi i do sve većeg razvitka i raznolikosti novih psihoaktivnih supstanci. Kemičar Alexander Shulgin (Kau, 2008; prema Reuter i Pardo, 2016) kaže da su u 1900. godini postojale samo dvije nove vrste psihodelika – marihuana i meskalin. Do 1950. bilo ih je 20, a do 2000. bilo ih je preko 200 (Kau, 2008; prema Reuter i Pardo, 2016). Na temelju tih podataka možemo primjetiti ogroman porast broja novih psihoaktivnih supstanci u drugoj polovici 20. stoljeća. U 21. stoljeću brojke su samo nastavile rasti, pa se na listi zabranjenih supstanci prema konvencijama UN-a iz 2013. godine nalazi njih 250 (UNODC, 2013; prema Seddon, 2014). Prema Sustavu ranog upozorenja Europske unije, broj novih psihoaktivnih supstanci je u 2009. bio 24, a 2012. se utrostručio i primjećene su čak 73 nove psihoaktivne supstance (EMCDDA i Europol, 2013; prema Seddon, 2014). Ti podaci nam govore kako se svake godine otkrije sve više i više novih psihoaktivnih supstanci, što je jedna od njihovih glavnih karakteristika.

U poticanju ovakvih rapidnih promjena važnu ulogu ima internet, kao jedan dostupan i efikasan mehanizam za globalno tržište i prodaju. Prema Europskom centru za nadzor droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA), koji nadgleda internet trgovine, 2013. je indentificirana prodaja 651 „legalnog fiksa“ ili „istraživačke kemikalije“ korisnicima koji žive u EU (EMCDDA, 2015). Na internetu se također može naći i znanstvena literatura o kemijskim sintezama koja omogućava amaterskim kemičarima da ostanu u prednosti pred regulativama

pomoću manipulacije kemijskih struktura u svrhu izbjegavanja zakona (Griffiths i dr., 2013; prema Seddon, 2014). Internet služi i kao mjesto za razmjenjivanje informacija među korisnicima i mjesto na kojem korisnici mogu ocjenjivati i pisati svoje mišljenje o supstanci (Van Hout i Bingham, 2013; prema Seddon, 2014).

Reuter i Pardo u svojem radu navode 4 različite niše u tržištu novih psihoaktivnih supstanci koje se razlikuju od cjelokupnog tržišta droga. Prvo, korisnici droga žele izbjeći kriminal i legalne sankcije koristeći supstance koje oponašaju efekte zabranjenih droga. Drugo, pojedinci koji su pod nadzorom žele prevariti testove na droge korištenjem supstanci koje je nemoguće detektirati. Treće, korisnici su privučeni novim promijenjenim stanjima uma koja proizvode sasvim nove droge. Četvrto, dobavljači droge krivotvore i omogućuju trenutno kontrolirane supstance (Reuter i Pardo, 2016). Važno je spomenuti i transnacionalnu prirodu tržišta na kojem se prodaju nove psihoaktivne supstance. Naprimjer, politički dokumenti kažu da mnogo ovih supstanci, prekursora i sredstva za rezanje dolazi iz Kine i Indije (EMCDDA i Europol, 2013; Sumnall i dr., 2011; prema Seddon, 2014), a da su proizvođačke aktivnosti u zemljama koje najviše konzumiraju nove psihoaktivne supstance uglavnom ograničene na miješanje i pakiranje, prije nego na sintezu (EMCDDA i Europol, 2013; prema Seddon, 2014).

2.1. Vrste novih psihoaktivnih supstanci

U izvješću Sustava ranog upozorenja (EWS) Europske unije iz 2015. godine, navodi se 5 različitih tipova novih psihoaktivnih supstanci koje možemo naći na tržištu unutar EU. Prvo, govori se o tzv. „dizajnerskim drogama“ koje su uobičajeno bile prodavane kao da se radi o ecstasy tabletama ili o amfetaminima, no neke su ipak bile prodane pod svojim imenom. One su proizvedene u malim količinama u amaterskim laboratorijima ili u tajnim laboratorijima koje drže grupe organiziranog kriminala. I danas se mogu naći na tržištu upravo zbog aktivnosti organiziranog kriminala. To je ponekad iz razloga što te grupe kriminalaca koriste nekontrolirane kemijske supstance i tako namjerno ili slučajno naprave novu supstancu. Primjer za to je kada bi umjesto 3,4-metilendioksimetamfetamina (MDMA) napravili polimetilmetakrilat (PMMA), ili umjesto amfetamina napravili 4-metilamfetamin. Također je često i da se nove psihoaktivne supstance pojave na tržištu zbog male zalihe etabliranih i nedozvoljenih droga. (EMCDDA, 2015)

Nadalje se spominju „legalni fiksevi“ i „istraživačke kemikalije“ koje su se počele pojavljivati sredinom dvijetisućitih. To su bili benzilpiperazin (BZP) i metilon. Ove su droge porasle u broju i katapultirale nove psihoaktivne supstance na dnevni red globalne politike. Njihov ključ za uspjeh bila je činjenica da su otvoreno prodavane u specijaliziranim „head shopovima“ u gradovima, kao i preko interneta. Jedna od najvećih grupa „legalnih fikseva“ su mješavine za pušenje koje sadrže sintetičke kanabinoide. Oni su zamišljeni kao legalna zamjena za kanabis. Ovi proizvodi su prvo popularizirani u Europi kao „Spice“ *brand* sredinom 2000-ih i prodavani su kao mirisi ili osvježivači zraka, a odgovorni su i za velik broj ozbiljnih šteta i intoksikacija koje su završavale u bolnicama. (EMCDDA, 2015)

Također, spominju se još i proizvodi koji sadrže nove psihoaktivne supstance, a prodavani su pod krinkom „dodataka prehrani“. Ovi proizvodi nisu ciljani za rekreativne korisnike već za sve veći broj ljudi koji žele poboljšati svoje tijelo i um. Tako se cilja nova grupa potrošača. 2014. godine je u Europi detektirana jedna takva supstanca naziva adrafinil. Ona se prodavala kao dodatak prehrani koji služi za pojačanje energije, fokusa i memorije. (EMCDDA, 2015)

Nove psihoaktivne supstance se također mogu pojaviti na tržištu pod krinkom lijekova. Posljednjih godina sve je veća zlouporaba lijekova koji se izdaju na recepte i ilegalnog uvoza lijekova izvan EU. (EMCDDA, 2015)

2014. godine Flash Eurobarometer proveo je anketu među 13 000 ljudi u starosti od 15 do 24 godine koji žive u zemljama članicama EU. Anketa je sadržavala pitanja o novim psihoaktivnim supstancama. 8% odgovaratelja je koristilo nove psihoaktivne supstance barem jednom, a 3% ih je koristilo unazad jedne godine. Najveći nivoi korištenja u posljednjoj godini bili su u Irskoj (9 %), Španjolskoj, Francuskoj (8 %) i Sloveniji (7 %), a najmanji na Malti i Cipru (0 %). 68 % onih koji su koristili nove psihoaktivne supstance unazad jedne godine dobilo ih je ili kupilo od prijatelja, 27 % ih je kupilo od „ditera“, 10 % ih je kupilo u specijaliziranim trgovinama, a 3 % ih je kupilo putem interneta. (EMCDDA, 2015)

Neke od najraširenijih grupa novih psihoaktivnih supstanci su sintetički kanabinoidi, sintetički katinoni i opiodi. Sintetički kanabinoidi su zapravo sintetičke molekule razvijene kao droge koje se vežu na tetrahidrokanabinol (THC) receptore (kao i kanabis), a originalno su napravljene za korištenje u terapijske svrhe (Favretto, Pascali i Tagliaro, 2013). Kako bi se

izbjegla zakonska kontrola korištenja droga, često se dodaju u mirise i osvježivače zraka. Na njima često piše da nisu za ljudsku upotrebu, no da bi proizveli efekte slične THC-u moraju se popušiti (Favretto, Pascali i Tagliaro, 2013). Sintetički kanabinoidi su prvi puta detektirani u Europi krajem 2008. godine, a 2014. godine u Sustav ranog upozorenja Europske unije prijavljeno je 30 novih sintetičkih kanabinoida što čini ukupan broj od 134 prijavljena sintetička kanabinoida (EMCDDA, 2015). Ovi podaci govore o općenitoj potražnji za kanabisom u Europi i o rapidnom tempu kojim se dešava proizvodnja i opskrba sintetičkim kanabinoidima kako bi se izbjegao zakon (EMCDDA, 2015)

U drugu veliku grupu novih psihoaktivnih supstanci spadaju sintetički katinoni, derivati molekule slične amfetaminu koju se može naći u dobro poznatoj psihoaktivnoj biljci *Catha edulis* (Favretto, Pascali i Tagliaro, 2013). Sintetički katinoni se najčešće prodaju u formi soli za kupanje (Favretto, Pascali i Tagliaro, 2013). Prema Sustavu ranog upozorenja EU (EMCDDA, 2015) mnogo se sintetičkih katinona koristi kao zamjena za MDMA, amfetamin i kokain, a broj zapljena istih reflektira potražnju stimulativnih supstanci u Europi. Tokom 2014. godine prijavljen je 31 novi sintetički katinon što daje ukupan broj od 77 prijavljenih sintetičkih katinona i time ih čini drugom najvećom grupom supstanci kontroliranom od strane EMCDDA. (EMCDDA, 2015)

Treću veliku grupu novih psihoaktivnih supstanci čine opioidi, a prema izvješću Sustava ranog upozorenja EU iz 2015. oni su od posebne važnosti za zdravlje javnosti zbog toga što se prodaju kao heroin i tako predstavljaju velik rizik od predoziranja i smrti. Primjer opioida su fentanili koji su uzrokovali stotine smrti u Europi i SAD-u kad su se prvi put pojavili u Kaliforniji krajem 70-ih godina prošlog stoljeća i bili prodavani kao dizajnerske droge ili sintetički heroin. Tijekom 2014. godine tri od pet opioida prijavljenih u Sustav ranog upozorenja EU bili su fentanili. U to su bili uključeni i acetilfentanili koji su povezani s više od 14 smrtnih slučajeva u SAD-u gdje su prodavani pod krinkom heroina. U izvješću se spominju i drugi opioidi (AH-7921 i MT-45) koji su se pojavili na europskom tržištu i prodavani su kao istraživačke kemikalije preko internet trgovina sa sjedištima u Europi i Kini. Prodavani su u velikim količinama od jednog kilograma. (EMCDDA, 2015)

Favretto, Pascali i Tagliaro navode još neke nove psihoaktivne supstance koje su puštene na tržište, a među njima su biljni proizvodi od kojih su neki tradicionalno korišteni u nekim kulturama zbog svojih psihotropnih efekata. Njihovi aktivni sastojci su možda poznati,

ali su slabo okarakterizirani i nisu izlistani među zabranjenim drogama. Neki od njih su *Areca catechu*, *Ipomoea violacea*, *Mitragyna speciosa*, *Hawaiian baby woodrose* i *Voacanga Africana*. Spominju još i „energetske“ dijetalne pripravke na kojima obično piše da su sasvim prirodni i bez nus-pojava, mogu se kupiti u biljnim drogerijama, a sadrže sildenafil (aktivni sastojak iz Viagre) (Favretto, Pascali i Tagliaro, 2013).

Favretto, Pascali i Tagliaro govore i o tome kako su nove psihoaktivne supstance upakirane tako da izgledaju „nevino“ i kako su zbog toga privlačne mlađim generacijama. Kažu kako mogu prouzročiti distancirana mentalna stanja, pa čak i psihodelične senzacije, a neke nove psihoaktivne supstance mogu proizvesti efekt sličan amfetaminu koji utječe na umor i raspoloženje ili poboljšanje seksualne izvedbe. (Favretto, Pascali i Tagliaro, 2013)

2.2. Pitanje regulacije i kontrolne politike vezane za nove psihoaktivne supstance

Zbog prirode tržišta postavlja se pitanje o regulaciji i kontrolnoj politici vezanoj za nove psihoaktivne supstance. Profesor Toby Seddon sa Sveučilišta u Manchesteru tvrdi da donositelji politike previše naglašavaju kako se radi o „novom“ fenomenu i tako žele sakriti propuste politike, govoreći da ovakvo što ranije nismo vidjeli. No, istina je da se novi problemi u politici droge javljaju mnogo rjeđe nego što bi donositelji politike željeli da javnost vjeruje (Seddon, 2014). Prema UN-u, fenomen novih psihoaktivnih supstanci, gledan iz globalne perspektive, postaje problem koji jako zabrinjava i prijetnja je za javno zdravstvo (UNODC, 2013; prema Seddon, 2014). Slične brige izražene su i od drugih službenih tijela u EU, a i od drugih nacionalnih vlada poput vlade Novog Zelanda (Seddon, 2014). Ipak, postavlja se pitanje jesu li državni i politički aparati sposobni pratiti rapidne promjene i izazove koje ovaj fenomen predstavlja. Seddon (2014) tvrdi da su nadležni jako površni u poznavanju problema. Kaže kako su „u 21.st., problemi povezani s internetskom trgovinom, transnacionalnom razmjenom i rapidnim promjenama tržišta sveprisutni“, a „suvremeni je kapitalizam okarakteriziran s više vibrantnih i globaliziranih tržišta, uparenih s jednako vibrantnim porastom pravila koja su namijenjena za kompetitivnu prednost“ (Seddon, 2014: 6). Tvrdi (Seddon, 2014) da živimo u regulatornom kapitalizmu u kojem se javlja jedan distinktivan problem, a to je da tržišta mogu imati maligne i benigne forme. „Tržišta ne donose moralne sudove i jednako su efektivna u proizvodnji stvari koje bi mogle biti osuđene kao društveno „loše“, kao što su u proizvodnji „javnih dobara““ (Braithwaite, 2005, 2008; prema Seddon, 2014: 6). „Iz ove perspektive,

problem novih psihoaktivnih supstanci je jedna specifična instanca puno većeg fenomena povezanog s globalnim kapitalizmom u ranom 21. stoljeću.“ (Seddon, 2014: 6) Odgovor na pitanje „kako izgleda regulatorna inovacija“ Scott daje kroz tri dimenzije ili parametra kroz koje se ona može razviti, a to su *norme, nadgledanje i primjena* (Scott, 2004; prema Seddon, 2014: 7). Prvo, „regulatorne *norme* nastaju kao definirane od strane detaljnih pravila, obično u formi zakonodavstva“ (Seddon, 2014: 7), a prvi potez u inovaciji bio bi „maknuti fokus s pravila i generalnih principa ili standarda“ (Braithwaite, 2002; Black, 2010; prema Seddon, 2014: 7). Tako bi se „povećala senzitivnost i mogućnost odgovora na rapidne promjene u okolini“, a na takav način rigidni sistem pravila ne može djelovati (Seddon, 2014: 8). „Pokušaji da se popune praznine s nekim novim pravilima postaju kontraproduktivni jer se novi zakoni uvijek mogu zaobići.“ (Braithwaite, 2002; prema Seddon, 2014: 10) Kao primjer, Seddon navodi da se pojam „legalnog poduzetnika“ koji spominje Braithwaite „može zamjeniti s „amaterskim kemičarom“ koji ugađa kemijske strukture kako bi izbjegao posljednji zakon o drogama usmjeren na nove psihoaktivne supstance“ (Seddon, 2014: 11). Kako bi se to prestalo događati, treba ustanoviti neke principe prema kojima bi se trebalo voditi (Seddon, 2014). Tu je bitno da u regulatornoj inovaciji ulogu ne igraju samo donosioci odluka, već i sami potrošači. Naprimjer, potrošači bi mogli na internetu pisati o kvaliteti robe, o čistoći i konzistenciji, te na taj način utjecati na oblikovanje tržišta i ishoda (Scott, 2004; Post, 2005; Davies i dr., 2010; prema Seddon, 2014) Drugo, *nadgledanje* usklađenosti je jedna od glavnih točaka regulatorne prakse. Ovdje bi inovacija bila „guranje odgovornosti što dalje od državnih službi“ (Scott, 2004; prema Seddon, 2014: 8), a sve bliže „trećim strankama“ koje bi mogle biti jak alat za povećanje mogućnosti odgovora na rapidne promjene i povećanje efikasnosti u regulaciji“ (Grabosky, 1995; Mazerolle i Ransley, 2006; prema Seddon, 2014: 8). Npr. Seddon smatra da se državne službe koje vode legalnu kontrolu ne mogu adekvatno nositi s problemima kao što su „aktivnosti individualnih potrošača koji nove psihoaktivne supstance kupuju preko internet platformi kao što su „dark web“ ili problemima „amaterskih kemičara“ koji djeluju u više ili manje skrivenim okolnostima“ (Seddon, 2014: 11). Što se internet kupovine tiče, jedno od mogućih rješenja bilo bi „graditi potencijal *online* potrošačkog društva u dijeljenju informacija“ (Seddon, 2014: 11). Regulatorna inovacija „ne podrazumijeva kompletno isključivanje države u donošenju odluka, već povećanje broja aktera koji bi mogli doprinijeti regulatornom nastojanju“ (Seddon, 2014: 12). Što se regulatorne *primjene* tiče, ona se „konvencionalno sastoji od apliciranja kazni za neusklađenost, a te kazne uglavnom izdaju državne agencije“, no to zbog mnoštva razloga nije efektivno u praksi (Seddon, 2014: 8). Seddon smatra da bi primjenjujuće aktivnosti trebale biti zadnja opcija, da bi trebale uključivati nagovaranje i dijalog, te da bi se trebale koristiti češće

samo ako usklađenost nije postignuta. (Ayres i Braithwaite, 1992; prema Seddon, 2014). Transnacionalna priroda tržišta ukazuje na problem koji leži u tome da će „proizvođači, trgovci i potrošači često biti na različitim jurisdikcijama“ i koji „čini regulatornu *primjenu* jako kompliciranom“ (Seddon, 2014: 12). Inovacija u regulatornoj *primjeni*, prema Scottu (2004; prema Seddon, 2014: 12), sastoji se od dva koraka. Prvi korak je „priznavanje mnogostrukih grupa koje mogu imati kapacitete za *primjenu* u različitim okolnostima“. One, naprimjer, mogu biti trgovačke udruge, grupe potrošača, „treće stranački vratari“ ili privatni akteri. Drugo, gdje ima kapaciteta za *primjenu* tamo treba biti organizirana i strukturirana prema modelu koji, kao što je već spomenuto, uključuje nagovaranje i dijalog i koristi kriminalne sankcije samo za rijetke slučajeve kao što su npr. „prodavači koji konstantno ne uspijevaju pratiti regulatorne standarde i ne odgovaraju pozitivno na eskalirajuće pokušaje da osiguraju usklađenost“. (Scott, 2004; Ayres i Braithwaite, 1992; prema Seddon, 2014: 12) Seddon tvrdi da je izrazito bitno ne nazivati nove psihoaktivne supstance drogom zbog toga što tako stvaramo pretpostavke o tome što su, kako će se koristiti i o spektru regulatornih mogućnosti. Misli da bismo trebali razmišljati maštovitije o problemu novih psihoaktivnih supstanci (Seddon, 2014).

Reuter i Pardo (2016) kažu da postoje različiti modeli regulacije koji bi se mogli smatrati prihvatljivima za donošenje odluka oko regulacije novih psihoaktivnih supstanci i navode četiri glavna okvira koji se koriste za regulaciju korištenja i dostupnosti supstanci koje mogu biti konzumirane od strane ljudi. Oni su prema zabranjenosti, redom: 1. Regulacije zaštite namirnica i potrošača; 2. Regulacije vezane za specifične pogodnosti kao što su duhan i alkohol, ali i supstance za drugu upotrebu, kao što su otapala; 3. Regulacije lijekova; 4. Kontrola supstanci pod pokroviteljstvom internacionalnih konvencija i vezanih nacionalnih i domaćih zakonodavstava.

Reguliranje novih psihoaktivnih supstanci pod zakonskim okvirom za reguliranje hrane jedan je od načina za regulaciju tih supstanci. Dakle, one se tada ne tretiraju kao droge, već kao „ostali proizvodi za koje postoji pretpostavka oko sigurnosti koja može biti izazvana kada vlada prikupi dovoljno podataka koji naznačuju opasnost“ (Reuter i Pardo, 2016: 3). To je popularan pristup regulaciji hrane u zapadnim zemljama, kao naprimjer u SAD-u. Ako je hrana ili dodatak prehrani nesiguran ili opasan, tada FDA (Uprava za hranu i droge) može tražiti da taj proizvod bude uklonjen s tržišta, a Federalna trgovinska komisija može regulirati reklamiranje određenih proizvoda. Prema američkom iskustvu s proizvodima za mršavljenje, malo se govori u ime toga da bi se prema novim psihoaktivnim supstancama trebalo odnositi prema ovom regulacijskom

okviru. „Dok bi ono preveniralo ili odgodilo štetne posljedice prohibicije droga za koje se ispostavlja da nisu štetne, dozvoljavalo bi onim istinski štetnima da opstanu na tržištu dug period, i to uz vladino odobrenje.“ (Reuter i Pardo, 2016: 3) Reuter i Pardo (2016: 4) sažimaju probleme koje treba uzeti u obzir promišljajući o ovom tipu regulacije. To su: 1. rapidni promet proizvoda; 2. Zahtjevnost/cijena evaluiranja individualnih proizvoda; 3. Javnost misli da je vlada dozvolila proizvod; 4. Dozvoljava previše izloženosti opasnim proizvodima. (Reuter i Pardo, 2016)

Što se regulacije alkohola i duhana tiče, ona se nije nikada morala sistematski nositi s problemom novih supstanci osim u slučaju e-cigareta. One su predstavljene kao zamjena za prave cigarete, no postavlja se pitanje jesu li one samo načini za produljivanje doseg tih proizvoda? U svakom slučaju, Reuter i Pardo (2016) zaključuju da ako se neke nove psihoaktivne supstance pojave na tržištu, prežive početna testiranja i održe se kao proizvodi koji ne nanose mnogo štete, prikladan regulatorni režim mogao bi biti modeliran prema ovome koji se koristi za alkohol i duhan. To bi moglo biti tako upravo zbog slične prirode novih psihoaktivnih supstanci i e-cigareta kojom su okarakterizirane kada se pojave kao zamjenski proizvodi. Kao glavni problem Reuter i Pardo (2016: 4) za ovaj tip regulacije navode to što „nema relevantnih primjera primjenjivosti na nove psihoaktivne supstance zbog slabog prometa proizvodom“. (Reuter i Pardo, 2016)

Reuter i Pardo (2016) navode i režim kontrole novih psihoaktivnih supstanci preko zakona koji reguliraju lijekove i druge proizvode kojima se trguje i koji se prodaju u ljekarnama. Smatraju da bi se na taj način postrožile kontrole na tržištu i u distribuciji. Hughes i Winstock (2012; prema Reuter i Pardo, 2016) dokumentirali su da je nekoliko novih psihoaktivnih supstanci uklonjeno s tržišta u nekoliko europskih zemalja. Sud pravde Europske unije odlučio je 2014. godine da se nove psihoaktivne supstance ne smiju kontrolirati zakonima o lijekovima nakon što su u njemačkoj dvije osobe, osuđene za nezakonitu prodaju nesigurnih medicinskih proizvoda, dobile parnicu (Sud pravde EU, 2014; prema Reuter i Pardo, 2016). Ta je odredba natjerala neke zemlje članice da odbace ovu opciju regulacije. Reuter i Pardo (2016: 4) navode 4 glavna problema pri ovakvom tipu regulacije: 1. Obmanljiv je zbog toga što nove psihoaktivne supstance nisu lijekovi; 2. Proizvođači i potencijalni korisnici traže dozvolu; 3. Proizvodnja i sastojci su strogo kontrolirani; 4. Dozvoljene mogu biti samo supstance za koje se dokazalo da se mogu medicinski koristiti. (Reuter i Pardo, 2016)

Reuter i Pardo (2016) nadalje navode da je najstriktniji i najpoznatiji pristup regulaciji novih psihoaktivnih supstanci definitivno raspoređivanje istih pod specifične kontrole. Postoje opcije u kojima ovo zahtjeva zakonodavstvenu akciju, ili opcija da se time bavi neka izvršna agencija. Tako neke nacije koriste „generički sustav raspoređivanja, gdje je grupa povezanih supstanci zabranjena, prije nego će svaka pojedinačna supstanca biti izlistana posebno“ (Hughes i Bildaru, 2009; Reuter i Pardo, 2016; prema Reuter i Pardo, 2016: 4). U najviše slučajeva nacije koriste analogni sistem gdje raspoređuju supstance koje imaju sličnu kemijsku strukturu prema zajedničkom, prevladavajućem sastojku, a neke pak nacije ubrzano raspoređuju odluke prema proglašenoj uzbuni s obzirom na određenu drogu. Reuter i Pardo (2016: 4) navode tri glavna problema kod ovog tipa regulacije: 1. Sporo adresiranje novih supstanci, iako su se nove privremene obuzdavajuće mjere pokazale efektivnima; 2. Svako sljedeće razvijanje supstanci je izvan kontrole; 3. Pristrano je prema zabrani. (Reuter i Pardo, 2016)

Britanska vlada je 2016. godine donijela „potpunu zabranu svih psihoaktivnih supstanci koje su na listi izuzetaka, uključujući lijekove, alkohol, duhan i supstance već raspoređene pod Zakonom za zlouporabu droga“. Smiju se koristiti iznimno za znanstvena istraživanja (Reuter i Pardo, 2016: 4). Neke druge zemlje koje su također donijele potpune zabrane su Australija, Irska, Poljska i Rumunjska, no postoje razlike u tome kako su te zabrane operacionalizirane u svakoj od tih država (Reuter i Pardo, 2016). Takav način regulacije „uspješno briše najvidljivije manifestacije tržišta novih psihoaktivnih supstanci, poput *headshopova*“, ali je teško procijeniti radi li se o gubitku ili dobitku, hoće li supstance biti manje dostupne ili se ovakvom regulacijom samo gubi prodaja odgovornija od ulične prodaje (Reuter i Pardo, 2016: 4). Reuter i Pardo (2016: 4) navode dva glavna problema kod ovog tipa regulacije: 1. Nema mogućnosti razvitka manje štetnih rekreativnih droga; 2. Poteškoće u operacionalizaciji psihoaktivnosti.

2.3. Zdravstveno pitanje i okolnosti uzimanja novih psihoaktivnih supstanci

Pirona i dr. u svojoj studiji iz 2016. godine za cilj su imali istražiti postojeća zdravstvena rješenja za slučajeve vezane za nove psihoaktivne supstance u Europi i naglasiti glavne probleme kako bi se informiralo o planiranju i implementiranju adekvatnih odgovora.

Prvo govore o okolnostima „noćnog života“. To je pojam koji opisuje mjesta i događaje uglavnom povezane s noćnim zabavama kao što su klubovi, barovi i festivali. Neka mjesta i

dogadjaji često povezani s elektroničkom glazbom povezani su i s visokim nivoima korištenja droga kao što su MDMA, kokain, ketamin, gamahidroksibutirat (GHB) i sve više novih psihoaktivnih supstanci (EMCDDA, 2015; Fletcher i dr., 2010; prema Pirona i dr., 2016). Neke studije govore da je manji broj prijavljenih korištenja novih psihoaktivnih supstanci nego broj etabliranih klupskih droga (EMCDDA, 2015; prema Pirona i dr., 2016), te da se nove psihoaktivne supstance među iskusnijim korisnicima koji izlaze u klubove često ne uzimaju same nego se dodaju već etabliranim klupskim drogama (Moore i dr., 2013; Vento i dr., 2013; prema Pirona i dr., 2016) Intervencije u ovakvim okolnostima generalno uključuju pristup preko pružanja pomoći i preko ravnopravnosti, što može podrazumijevati „proviziju edukativnog materijala o zdravstvenim rizicima, a može i biti izvršeno preko akcija kao što su treniranje osoblja, osiguravanje ventilacije i soba za odmor u klubovima“ (Pirona i dr., 2016: 4). Autori zaključuju kako intervencije u okolnostima noćnog života pate zbog manjka istraživanja i dokaza o tome jesu li oni koji su već tretirani promijenili svoje rizično ponašanje pri odlascima u noćni život. (Pirona i dr., 2016)

Dok govore o bolničkim službama hitne pomoći, kažu da nove psihoaktivne supstance predstavljaju „novi izazov za doktore akutne njege i osoblje hitne pomoći“ (Pirona i dr., 2016: 4) zbog svoje promjenjive prirode. Uvijek može postojati „mogućnost da se štetni efekti krivo dijagnosticiraju ili tretiraju“ (Smith i Robert, 2014; prema Pirona i dr., 2016: 4). Najviše intervencija vezanih za nove psihoaktivne supstance implementiranih u okolnosti služba hitne pomoći uključivalo je „treniranje osoblja hitnih službi, vozača hitne pomoći i osoblja iz centra za trovanje“ (Pirona i dr., 2016: 4). Također spominju i kako prema studiji Euro-DEN-a „nove psihoaktivne supstance često imaju veze s tipičnim efektima kakve pružaju stimulansi i halucinogene droge, a to uključuje uzrujanost, anksioznost, tremor i halucinacije“ (Pirona i dr., 2016: 4).

Nadalje govore o klinikama za spolne bolesti. To su „klinike specijalizirane za prevenciju i tretman seksualno prijenosnih infekcija koje služe za opću javnost, a neke su od njih posvećene specifičnim populacijama kao što su muškarci koji imaju spolne odnose s drugim muškarcima“ (Pirona i dr., 2016: 4). Ankete su pokazale da „eksperti za droge nisu doživjeli klinike za spolne bolesti kao posebno relevantne za intervencije vezane za nove psihoaktivne supstance“ (Pirona i dr., 2016: 5), a literatura dokazuje da se rizične grupe poput muškaraca koji imaju spolne odnose s drugim muškarcima i istovremeno imaju problem s drogom osjećaju puno ugodnije u klinikama za spolne bolesti nego u službama za tretiranje

problema s drogom (Bourne i dr., 2015; Lovett i dr., 2015; prema Pirona i dr., 2015). U Ujedinjenom Kraljevstvu i u Francuskoj posao klinika za spolne bolesti i smanjenja štetnog utjecaja droge je integriran (Stuart, 2013; Bladou, 2015; prema Pirona i dr., 2016), no takve prakse su ograničene zbog manjka treninga i kapaciteta za brzo reagiranje na korištenje droga i velike rizike praksi kao što su „chemsex“ ili „slamming“ koje često uključuju nove psihoaktivne supstance. (Pirona i dr., 2016)

U Europi također postoje i agencije niskog praga koje „pružaju širok raspon zdravstvenih i društvenih intervencija korisnicima droga, a uglavnom se fokusiraju na marginalizirane grupe i visokorizične načine korištenja droga poput injektiranja, s naglaskom na smanjenje štete“ (Pirona i dr., 2016: 5). U takve agencije spadaju prenočišta, skloništa, sobe za konzumiranje droga ili mjesta za davanje igala i šprica. Osoblje ovakvih agencija koristi pet zemalja EU koje su implementirane u projekt European Local Pass. U sklopu tog projekta „kolege“ konzumenata i ostalo osoblje agencija niskog praga surađuju kao partneri s Lokalnom komisijom za rastuće trendove droga (Local Emerging Drug Trend Panel) u identificiranju novih psihoaktivnih supstanci, rizičnih grupa i okolnosti i zajedno rade na smanjenju rizika. Tada lokalna komisija donosi odluke o relevantnim intervencijama, vodeći se prema tipu i nivou rizika. (Pirona i dr., 2016)

Prema podacima iz 2016. godine, u Europi postoje i specijalni tretmani za korisnike droga. Najviše je onih koji su namijenjeni za klijente koji uzimaju opioide (40%), a nakon toga slijede specijalni tretmani vezani za korištenje kanabisa (30%). Oni vezani za nove psihoaktivne supstance čine tek manje od 1% svih tretmana u Europi. Radi se o 2500 klijenata koji su zatražili posebne tretmane vezane za nove psihoaktivne supstance, a od toga ih je 1700 bilo vezano za sintetičke katinone (EMCDDA, 2016: prema Pirona i dr., 2016). Specijalnih tretmana vezanih za nove psihoaktivne supstance je malo, a tome vjerojatno pridonosi nekoliko razloga: mala prevalencija korištenja novih psihoaktivnih supstanci, mali nivoi problematičnog korištenja i siromašna identifikacija korištenja, premalo prijavljenih problema, krivo prijavljivanje problema zbog slabo poznatog sastava novih psihoaktivnih supstanci, premalo pripadajuće provjere, premala profesionalna pažnja usmjerena na nove psihoaktivne supstance. U 2016. godini specijalni tretmani za „klupske droge“ postojali su u Ujedinjenom Kraljevstvu i Nizozemskoj. (Pirona i dr., 2016)

Pošto je poznato i korištenje novih psihoaktivnih supstanci u zatvorima, neki su profesionalci bili upućeni u zatvore u Ujedinjenom Kraljevstvu da razviju strategije kao što su radne grupe vezane za zatvorski menadžment i zdravstvenu njegu, te timovi vezani za zlouporabu supstanci. One su služile za dijeljenje suradnje i iskustva, te da ohrabruju zajednički rad (RAPt, 2015; prema Pirona i dr., 2016.). Također, radi se i na podizanju svijesti o novim psihoaktivnim supstancama u zatvorima preko upoznavanja zatvorenika, osoblja i posjetitelja s problemom (The Prisons and Probation Ombudsman, 2015; Rapt, 2015; prema Pirona i dr., 2016). Anketa provedena u engleskim zatvorima 2015. godine kaže da su na drugom mjestu prema zastupljenosti droga u zatvorima bili sintetički kanabinoidi, i to odmah nakon kanabisa (HM Chief Inspector of Prisons. 2015; prema. Pirona i dr., 2016).

Ova su istraživanja (Pirona i dr., 2016) naglasila važnost i potrebu za više pouzdanih informacija o novim psihoaktivnim supstancama, neovisno o tome o kakvim se okolnostima ili rizičnoj skupini radilo. Zdravstveni radnici i nacionalni eksperti koji su sudjelovali u ovom istraživanju izrazili su potrebu za pouzdanijim informacijama o kemijskoj kompoziciji novih psihoaktivnih supstanci kako bi mogli „informirati korisnike, profesionalce i nadležne u javnom zdravstvu o neposrednim rizicima vezanim za nove psihoaktivne supstance“ (Pirona i dr., 2016: 6). Potrebno je i više pouzdanog edukativnog materijala za educiranje različitih rizičnih skupina o potencijalnim zdravstvenim štetama povezanim s korištenjem novih psihoaktivnih supstanci. Postojeći materijal koji je identificiran u ovoj studiji ne razlikuje se mnogo od onih vezanih za etabliranije droge. Također, izražena je i potreba za poboljšanjem pristupa i dostupnosti treninga i vodstva zdravstvenog osoblja što se tiče problema novih psihoaktivnih supstanci. Ono što najviše utječe na neadekvatnost odnošenja osoblja prema problemu novih psihoaktivnih supstanci je nedostatak znanja o njima, nepristupačnost materijala za vježbu i faktor straha povezan s novim supstancama. (Pirona i dr., 2016)

Načini na koje mediji informiraju javnost o novim psihoaktivnim supstancama mogu biti različiti. Kako bi bilo lakše opisati način na koji opće-informativni web portali u Republici Hrvatskoj objavljuju vijesti o novim psihoaktivnim supstancama i kakvu sliku o novim psihoaktivnim supstancama takav način prenošenja vijesti može ostaviti među ljudima, poslužiti će teorija društvene reprezentacije. Ona će biti opisana u idućem poglavlju.

3. DRUŠTVENA REPREZENTACIJA

Začetnik ove teorije je francuski socijalni psiholog Serge Moscovici, rođen 1925. godine u Rumunjskoj. Živio je i djelovao u Francuskoj, gdje je i umro 2014. godine. Teorijom društvene reprezentacije bavio se u drugoj polovici 20. stoljeća, počevši 1961. s istraživanjem širenja psihoanalitičkog mišljenja od strane medija u francuskom društvu i transformacije u zdravorazumske smislene društvene reprezentacije (Moscovici 2007/1961; prema Höijer, 2011) Takve su reprezentacije, kao naprimjer one o zdravom i nezdravom, opasnom i bezopasnom, dobrom i lošem itd., tipična polja u kojima znanost ima važnu ulogu. Primjer suvremenog problema od značajne važnosti, uz mnoge druge probleme, su i klimatske promjene. „U njemu možemo vidjeti kako se znanost, politika, masovni mediji i svakodnevno znanje sastaju i tvore nove društvene reprezentacije“ (Höijer, 2011: 2). Isto vrijedi i za problem novih psihoaktivnih supstanci u suvremenom društvu. Njime se bave znanosti poput kemije koja proučava sastav tih supstanci i pruža informacije o njihovoj štetnosti, te politike koja određuje kako će se regulirati njihova pojava na tržištu i određuje kazne za posjedovanje i distribuiranje istih. Ovim se fenomenom bave i masovni mediji koji prenose informacije o novim supstancama i njihovoj štetnosti. Ulogu u stvaranju reprezentacija ima i svakodnevno znanje, naprimjer, korisnika droga koji svoja iskustva razmjenjuju preko interneta ili onih koji na temelju dosadašnjeg prikupljenog znanja o drogama donose zaključke o novim psihoaktivnim supstancama. Na temelju spoja informacija iz ovih područja ili pak samo njihovih fragmenata, stvaraju se društvene reprezentacije.

Teorija društvene reprezentacije svoje podrijetlo ima u sociologiji, točnije u teoriji kolektivnih reprezentacija koju je osmislio Émile Durkheim, no socijalna psihologija mora na ovaj fenomen gledati iz drugačijeg kuta nego sociologija. Sociologija gleda na društvene reprezentacije kao na alate za objašnjenja koje je nemoguće svesti na daljnje analize (Moscovici, 2000). Zna se da postoje, ali nitko ne brine o njihovoj strukturi i unutarnjoj dinamici. Socijalna psihologija se mora zanimati upravo za to o čemu sociologija ne brine i „smatrati društvene reprezentacije fenomenom, a ne konceptom.“ (Moscovici, 2000: 30). Prema Durkheimu, „kolektivne reprezentacije su opisivale cijeli raspon intelektualnih formi kao što su znanost, religija, mit, modaliteti vremena i prostora, ideje, emocije ili vjerovanja“ (Moscovici, 2000: 30). Moscovici je smatrao da je to problem zbog heterogenosti i različitosti i da nije moguće pokriti takav širok raspon znanja i vjerovanja (Moscovici, 2000). Kao jednu od glavnih karakteristika društvenih reprezentacija navodi „da se one trebaju gledati kao

specifični načini razumijevanja i komuniciranja onoga što već znamo“ (Moscovici, 2000: 31). Epitetom „društvene“ Moscovici želi naglasiti da se „reprezentacije pojavljuju putem društvenih interakcija i komunikacije među grupama i pojedincima“, i da one „na neki način reflektiraju povijesni, kulturološki i ekonomski kontekst, okolnosti i prakse“ (Höijer, 2011: 2). Teško je donijeti jednu i konačnu definiciju društvene reprezentacije, pa ih sam Moscovici donosi više. Neke od njih su kraće i jednostavnije, a neke su ipak malo opširnije i daju do znanja da se ovaj fenomen ne može tako lako opisati u svega par rečenica: „Društvena reprezentacija je sustav vrijednosti, ideja i praksi s dvostrukom funkcijom: Prvo, da uspostavi red koji će biti dostupan pojedincima da se prema njemu orijentiraju u materijalnom i društvenom svijetu i da ga savladaju. Drugo, da omogući komunikaciji da zauzme mjesto među članovima društva dajući im kod za društvenu razmjenu, te kod za imenovanje i klasificiranje nedvosmisleno različitih aspekata njihovih svijetova i njihovih individualnih grupnih povijesti.“ (Moscovici 1973; prema Höijer, 2011: 5) Moscovici (1984; prema Höijer, 2011: 6) navodi i kako postoje dvije funkcije reprezentacija. Služe da „konvencionaliziraju objekte, osobe ili događaje s kojima se susrećemo dajući im specifičnu formu, smještajući ih u datu kategoriju, i postepeno ih etablirajući kao distinktivne i dijeljene spoznaje“. Također, „perskriptivne su“ jer su nam „nametnute kroz društvene strukture i tradicije“. Moscovici (1984b: 10; prema Höijer, 2011: 6) ovdje navodi i kako je „povijest u mnogo slučajeva realnija nego sadašnjost“ i kako reprezentacije imaju posebnu moć koja „kontrolira današnju realnost kroz onu od jučer“.

Pojedinci, a ne samo masovni mediji, znanost i slično, također „igraju ulogu u formiranju društvenih reprezentacija preko uzajamnog djelovanja društvenih struktura i pojedinaca“ (Moscovici, 2000; prema Höijer, 2011: 2). To se poglavito dešava u modernim društvima gdje „pojedinaac ima neku autonomiju i asimilirajući društvene reprezentacije, simultano ih preoblikuje“ (Moscovici, 2000; prema Höijer, 2011: 2). Pojedinci u modernom društvu su „lišeni tradicionalnih društvenih struktura kao što su obitelj, društvena klasa i religija, prema kojima su ljudi ranije razmišljali i ponašali se“ (Beck i Beck-Gernsheim, 2001; Giddens, 1994; prema Höijer, 2011: 2). Moscovici kaže da su pojedinci „konfrontirani s velikom raznolikošću specijaliziranih znanja o dijelovima grupa kojima pripadaju“ i „da svaki pojedinac mora napraviti svoju selekciju na istinski otvorenom tržištu reprezentacija“ (Moscovici, 1984, 963: prema Höijer, 2011: 2). Ipak, iako u ovoj teoriji pojedinci dobivaju malo svog prostora, uglavnom su određeni i formirani društvenim strukturama (Höijer, 2011).

Moscovici (1988: 221; prema Höijer, 2011) navodi razliku između *hegemonijskih*, *emancipiranih* i *polemičkih* reprezentacija kako bi se lakše nosilo s pitanjem na koji način kolektivno dijeljene društvene spoznaje moraju biti da bi se smatrale reprezentacijama. *Hegemonijske* reprezentacije su „dijeljene od većine članova političke stranke, nacije ili drugih strukturiranih makro jedinica“ i one „prevladavaju u svim simboličkim i afektivnim praksama“ (Moscovici, 1988: 221; prema Höijer, 2011: 5). Kao primjer iz suvremenog društva, Höijer (2011) navodi kako političari smatraju da su klimatske promjene ozbiljan problem, mediji prenose o njihovom postojanju, a javnost u većini stvari isti pogled na problem (Olausson, 2009, 2010; Berglez i dr. 2009; prema Höijer, 2011). Slično može biti i s fenomenom novih psihoaktivnih supstanci. *Emancipirane* reprezentacije „vezane su za podgrupe koje kreiraju svoje vlastite verzije reprezentacija s 'određenim stupnjem autonomije u odnosu na interaktivne segmente društva“ (Moscovici, 1988: 221; prema Höijer, 2011: 5). Höijer (2011) kao primjer navodi reprezentacije o zdravlju i bolesti u tradicionalnoj i alternativnoj medicini. Ljudi mogu uzeti segmente iz jednog i iz drugog pogleda i kreirati svoju vlastitu reprezentaciju o zdravlju i bolesti. Tako i ljudi čitajući vijesti o novim psihoaktivnim supstancama mogu dijelom zaključiti kako su te supstance štetne, dok opet mogu razmišljati i o tome kako možda i nisu jako štetne ako se prodaju na legalan način, putem interneta ili *smart shopova*. *Polemičke* reprezentacije su vezane za društvene konflikte, borbe među grupama i kontroverze u društvu, a Moscovici kaže da su „namijenjene da budu međusobno isključive“ (Moscovici, 1988: 221; prema Höijer, 2011: 5). Kao primjer, Höijer (2011) navodi političke ideologije poput liberalizma i komunizma. Primjer vezan za fenomen novih psihoaktivnih supstanci jest konflikt između onih koji smatraju da se sustav i njegovi aparati mogu i umiju nositi s fenomenom novih psihoaktivnih supstanci, i onih koji zagovaraju regulatornu inovaciju. Ona tvrdi da je ova podjela, kao i mnoge druge podjele, pomalo nejasna, ne samo zbog toga što su „društveno mišljenje i ideje kompleksne i često heterogene“ pojave, već i zbog toga što su društvene reprezentacije „višeznačne i mogu biti intrizično kontradiktorne“ (Höijer, 2011: 5).

Höijer (2011) se pita kakve kolektivne spoznaje teorija društvene reprezentacije proučava. Prvo, navodi (2011: 6) kako se radi o spoznajama koje „obilježuju kolektivno mišljenje u društvu“ i o „fenomenima koji na različite načine odstupaju od tradicionalnih pogleda, kreiraju tenzije u društvu i izazivaju svakodnevni život građana, grupa i institucija“. Drugo, kaže kako Moscovici (2000: 160; prema Höijer, 2011: 6) navodi da društvene reprezentacije „sudjeluju u globalnoj viziji svaki put kada je društvo uspostavi za sebe“. Treće, navodi (Höijer, 2011: 6) da su društvene reprezentacije „kompleksne i holističke“, te da se mogu gledati kao „teorije, mreže

ideja, metafore i slike koje uključuju emocije, stavove i prosudbe“. Četvrto, navodi (Höijer, 2011) kako se društvene reprezentacije referiraju na spoznaje u komunikaciji, ali i u javnim debatama.

Moscovici (2000) govori o „mjestu“ koje društvene reprezentacije zauzimaju u društvu. Smatra da je nekada to „mjesto“ bilo određeno razlikom između svetog i profanog, ali danas se radi o razlici između konsenzualnog i postvarenog. U konsenzualnom svijetu „društvo se gleda kao grupa pojedinaca koji su svi jednaki i slobodni, te svaki od njih može govoriti u ime grupe ili pod njenim okriljem“. „Niti jedan član ne posjeduje ekskluzivnu kompetenciju, ali svaki može steći bilo kakvu kompetenciju koja može biti tražena od okolnosti“. Svi se ponašaju kao „odgovorni amateri, kao znatiželjni promatrači“. Naprimjer, „amateri političari, doktori, učitelji, sociolozi itd., na mjestima gdje se javnost okuplja daju svoja mišljenja, odašilju svoje poglede i propisuju zakone“ (Moscovici, 2000: 34). „U postvarenom svijetu društvo je viđeno kao sistem različitih uloga i klasa čiji su članovi nejednaki.“ „Samo određena kompetencija determinira stupanj participacije prema zaslugama, njihovo pravo da funkcioniraju kao fizičari, kao psiholozi itd., ali i da apstiniraju jer nemaju kompetencije“ (Moscovici, 2000: 35). Postvareni svijet razumijemo pomoću znanosti, a konsenzualni svijet pomoću društvenih reprezentacija. Pomoću znanosti „postavljamo tablicu snaga, objekata i događaja koji su nezavisni od naših želja i izvan naše pažnje i prema kojima moramo reagirati nepristrano i pokorno“ (Moscovici, 2000). Reprezentacije pak „vraćaju kolektivnu pažnju i daju joj oblik, objašnjavaju objekte i događaje kako bi postale dostupne svakome i koincidirale s našim neposrednim interesima“ (Moscovici, 2000: 35). One su „praktična realnost za nas same“ koja se mora pojaviti kao „istovremeno interesantna i važna“ (James, 1890, 1980; prema Moscovici, 2000: 36).

3.1. Sidrenje i upredmećivanje

Moscovici (2000: 37) govori o svrsi svih reprezentacija kao o činjenici u koju vjeruje, a ona je da „čine nešto nepoznato, ili nepoznavanje samo, poznatim“. Uz ovu tvrdnju možemo vezati fenomen novih psihoaktivnih supstanci koje se pojavljuju rapidnom brzinom i ljudima su nepoznate, bilo da se radi o znanstvenicima ili laicima. Ljudi ipak stvaraju sliku o njima, povezujući ih s nekim drugim supstancama za koje su čuli ili su ih koristili. Moscovici (2000: 37) tvrdi da su „konsenzualni svjetovi mjesta gdje se svi žele osjećati kao kod kuće, sigurni od bilo kakvih rizika“ poput svađa i slično. Nadalje, objašnjava (Moscovici, 2000: 39) kako su

reprezentacije „sredstva za transfer onoga što nas uznemiruje, što prijeti svijetu, izvana prema unutra, izdaleka prema blizini“. Smatra kako općenito društveno mišljenje „duguje više konvenciji i memoriji nego razlogu; tradicionalnim strukturama prije nego trenutnoj intelektualnoj ili perskriptivnoj strukturi“ (Moscovici, 2000: 39).

U svom radu o fenomenu društvenih reprezentacija, Moscovici (2000) govori o dva sociokognitivna komunikacijska mehanizma koji generiraju društvene reprezentacije i čine nepoznato poznatim, a to su *sidrenje* i *upredmećivanje*. „Prvi mehanizam teži ka *sidrenju* nepoznatih ideja, ka reduciranju istih u uobičajene kategorije i slike, ka postavljanju istih u poznati kontekst.“ (Moscovici, 2000: 42) Ovo se u kontekstu novih psihoaktivnih supstanci može odnositi, primjerice, na medije koji u vijestima o novim psihoaktivnim supstancama koriste izraze ili fotografije vezane za neke tradicionalnije droge kako bi čitatelji imali s čime povezati problem. Što se drugog mehanizma tiče, njegova je svrha da „*upredmeti* nepoznate ideje, da pretvori nešto apstraktno u nešto skoro konkretno, da prenese ono što je u umu u nešto postojeće u fizičkom svijetu“ (Moscovici, 2000: 42). Ovdje se pak u kontekstu novih psihoaktivnih supstanci može govoriti o primjerima članaka o novim psihoaktivnim supstancama koji sadrže fotografije ovisnika i slične fotografije koje u čitateljima bude emocije poput straha, anksioznosti, žaljenja itd.

Sidrenje služi kako bismo nešto što je nama strano kategorizirali i imenovali. „Stvari koje nisu klasificirane i koje nemaju ime su strane, nepostojeće i u isto vrijeme prijeteće.“ (Moscovici, 2000: 42) Moscovici ovu tvrdnju opisuje govoreći da kada nešto nismo u stanju opisati, nailazimo na otpor, na distanciranje. Da bismo to prebrodili posežemo za klasificiranjem i imenovanjem (Moscovici, 2000). Detaljnije opisuje klasificiranje govoreći kako „klasificirati nešto znači ograničavati nešto na set ponašanja i pravila koja propisuju što je, a što nije dozvoljeno u relaciji sa svim pojedincima uključenim u ovu klasu“ (Moscovici, 2000: 43). Kaže (Moscovici, 2000: 44) i da su klasifikacije „napravljene uspoređujući pojedince s prototipom za kojeg se uglavnom smatra da reprezentira klasu...“. Naprimjer, za ljude poput znanstvenika Alberta Einsteina, političara Donalda Trumpa itd., možemo reći da reprezentiraju znanost ili naciju, pa druge znanstvenike i političare možemo klasificirati u odnosu na njih (Moscovici, 2000). Nemoguće je nešto klasificirati bez imenovanja, a to su ipak dvije različite aktivnosti. Imenovati znači „izdvojiti nešto ili nekoga iz uznemiravajuće anonimnosti i obdariti ga genealogijom, te uključiti nešto ili nekoga u kompleks specifičnih riječi, smjestiti ga, zapravo, u *matricu identiteta* naše kulture“ (Moscovici, 2000: 46). To za sobom uvijek donosi

posljedice. Nakon imenovanja, osoba ili stvar može biti opisana, može se razlikovati prema svojim karakteristikama i postaje objekt konvencije između onih koji prihvaćaju i onih koji dijele istu konvenciju (Moscovici, 2000).

U svom radu koji se bavi upotrebom teorije društvene reprezentacije u medijskim istraživanjima, Birgitta Höijer (2011) navodi nekoliko mehanizama pomoću kojih se vrši *sidrenje*.

Prvo navodi *imenovanje*. Naprimjer, „nova politička grupa može biti *imenovana* teroristima, nova bolest *imenovana* 'crnom kugom' našeg doba, kompleksan problem klimatskih promjena može biti skraćeno etiketiran kao 'vrijeme' itd.“ (Höijer, 2011: 7). Slično može biti i s vijestima koje mediji prenose o novim psihoaktivnim supstancama. Tada one mogu biti *imenovane* „drogom“, što tome fenomenu oduzima čitavu jednu dimenziju.

Kao drugi mehanizam za *sidrenje* Höijer (2011) navodi *emocionalno sidrenje* koje znači „komunikativni proces prema kojem je novi fenomen vezan za dobro znane emocije“ (Höijer, 2011: 9). Höijer (2011) tvrdi da pomoću emocija možemo interpretirati i suditi društvene situacije i objekte (Bless i dr., 2004; prema Höijer, 2011), te da to masovni mediji često iskorištavaju. Kao primjer, Höijer (2011) navodi tabloide koji objašnjavaju problem klimatskih promjena kroz osjećaje krivnje usmjerene na pojedince i kolektiv. Prema logici naslova jednog tabloida, jedenjem kokosa i mesa iz Brazila pridonosimo uništavanju kišnih šuma, pa tako i klimatskim promjenama (Höijer, 2011). Tako, naprimjer, mediji mogu prenositi vijesti o smrtnim slučajevima vezanim za nove psihoaktivne supstance na način koji u ljudima izaziva strahove i žaljenje, umjesto da više naglase važne informacije o novim psihoaktivnim supstancama. Recimo, gdje se mogu kupiti, kako reagirati ako znamo da se negdje prodaju itd.

Kao treći mehanizam za *sidrenje*, Höijer (2011) navodi *tematsko sidrenje*. Naprimjer, isti problem klimatskih promjena kojeg smo već spominjali u primjerima koje daje Höijer, može biti predstavljen kroz temu samo-veličanja i nacionalizma. To se radi tako da se u vijestima koriste izrazi poput „jedina zemlja u svijetu“ ili logika poput „ako mi to ne možemo prebroditi, nitko drugi neće“. Primjer za to su švedske vijesti koje govore o tome kako je „Švedska vjerojatno jedina zemlja u svijetu koja se najlakše može riješiti ovisnosti o nafti.“ (*Afonbladet*, 061102; prema Höijer, 2011: 10)

Četvrti mehanizam pomoću kojeg se vrši *sidrenje* je *sidrenje u antonimima*. Davanje smisla nečemu zasniva se na „kapacitetu za davanje distinkcija, razmišljanju u suprotnostima, polaritetima i antonimima“ (Markova, 2003; prema Höijer, 2011: 10). Još jednom, Höijer (2011) daje primjer na temelju problema klimatskih promjena. Tvrdi da se društvene reprezentacije o klimatskim promjenama stvaraju na temelju antonima poput „sigurno/nesigurno, prijetnja/nada, kriv/nije kriv, priroda/kultura, globalno/lokalno“ (Höijer 2008; Olausson 2010; prema Höijer, 2011: 10). Recimo, ljude se u vijestima tretira kao krive za mnoge stvari koje su posljedica klimatskih promjena, dok se životinje predstavlja kao žrtve.

Peto i posljednje, Höijer spominje *sidrenje putem metafora* koje „čine stvari i fenomene razumljivima zamišljajući ih kao nešto drugo“ (Höijer, 2011: 11). Na primjeru klimatskih promjena (Höijer, 2008; prema Höijer, 2011) dalo se primjetiti da se planet stalno opisuje kao „bolestan“ i kao da je sve bliži „smrti“, te se govorilo o tome kako će velik broj životinja biti „ubijen“ od strane klimatskih promjena. Prema riječima Birgitte Höijer, „ove metafore ne samo da podcrtavaju ozbiljnost ovog problema nego se i vežu za našu osobnu egzistencijalnu anksioznost...“ (Höijer, 2011: 11). Metafore su raznolike i utječu na naše ponašanje vezano za određen problem.

Upredmećivanje, kao drugi komunikativni mehanizam na temelju kojeg nastaju društvene reprezentacije, „prožima ideju nepoznatog s realnošću, pretvara je u samu esenciju realnosti“ (Moscovici, 2000: 49). Moscovici tvrdi da je materijalizacija apstrakcije jedna od „najmisterioznijih značajki misli i govora“ (Moscovici, 2000: 49). Govori kako „*upredmetiti* znači otkriti ikonsku kvalitetu jedne neprecizne ideje ili bića, reproducirati koncept u jednoj slici“ (Moscovici, 2000: 49). Kao primjer daje usporedbu Boga s ocem. Na taj način nešto što je do sada bilo nevidljivo u našim umovima postaje vidljivo kao osoba s kojom možemo razgovarati (Moscovici, 2000). „Ono što je percipirano, mijenja ono što je smišljeno“, kaže Moscovici (2000: 51). *Upredmećivanje* se događa automatski gotovo svaki put kada se susretnemo s nekim novim fenomenom, pa tako i pri prvom susretu s novim psihoaktivnim supstancama.

Höijer (2011) također govori o *upredmećivanju*, te daje primjere vezane za temu klimatskih promjena u medijima. Kaže kako mediji specifične oluje, toplinske valove ili poplave vežu za problem klimatskih promjena iako one mogu biti nevezane za klimatske promjene (Höijer, 2011). Dokazano je da ljudi brkaju pojam vremena i klimatskih promjena (Bostrom i Lashof,

2007; prema Höijer, 2011). Höijer navodi još primjera *upredmećivanja*, a neki od njih su povezivanje biotehnologije i genetičkog inženjerstva sa slikom ovce Dolly koja je bila prvi klonirani sisavac, te *upredmećivanje* klimatskih promjena u fotografijama polarnih medvjeda, poplava, topljenja leda i sličnim fotografijama koje su se pokazale kao najveće kategorije slobodnih asocijacija među ljudima koje se pitalo o globalnom zatopljenju (Bauer i Gaskell 1999; Smith i Joffe, 2009; Leiserowitz, 2007; prema Höijer, 2011)

Höijer (2011) navodi dva tipa *upredmećivanja*. Prvi je *emocionalno upredmećivanje*, a drugi je *upredmećivanje putem personifikacije*. Prvi uključuje snažnu emocionalnu komponentu. Primjer *emocionalnog upredmećivanja* su vijesti koje govore o pojavi klimatskih promjena i *upredmećuju* tu pojavu u slikama poplava, mrtve stoke na sasušenom tlu, požara itd. (Höijer 2010; Smith i Joffe, 2009; prema Höijer, 2011), dok se u stvarnosti takvi događaji mogu dogoditi sasvim nevezano za klimatske promjene. *Personifikacijom* „neke ideje ili fenomeni postaju povezani sa specifičnim ljudima, kao kad npr. Freud *personificira* psihoanalizu ili Gandhi političku borbu putem nenasilja“ (Höijer, 2011: 13). Höijer (2011) tvrdi da je pričvršćivanje nečega za svima dobro znane javne ličnosti popularan diskurzivni mehanizam u medijima koji služi kako bi se privukla pažnja ili popularizirao razvoj događaja.

3.2. Doprinos teorije društvene reprezentacije u sferi rizika

Kao što je već spomenuto u ovome radu, nove psihoaktivne supstance predstavljaju rizik i prijetnja su za zdravlje javnosti, pa će nam, kako bi se približili problemu društvene reprezentacije novih psihoaktivnih supstanci, pomoći rad Héléne Joffe iz 2003. godine pod imenom *Rizik: Od percepcije do društvene reprezentacije*, koji je za svoj cilj imao objasniti relevantnost i mogućnosti teorije društvene reprezentacije u sferi rizika.

Autorica prvo spominje problem definiranja rizika i priklanja se mišljenju da ne postoji općeprihvaćena definicija rizika ni u znanosti, ni u svjetovnom mišljenju (Renn, 1998; prema Joffe, 2003). Ipak, za potrebe ovog članka koristi jednostavnu definiciju rizika kao „opasnosti od buduće štete“ (Douglas, 1994; prema Joffe, 2003). Kao jednu od najvažnijih stvari koje treba imati na umu pri proučavanju rizika naglašava optimističku sklonost koju ljudi imaju pri prosuđivanju i donošenju odluka koje se tiču rizika (Joffe, 2003), te tvrdi kako neki autori smatraju da se pri tome radi o nepouzdanosti i greškama u ljudskom procesuiranju informacija (Tversky i Kahneman, 1974; prema Joffe, 2003). Ovakav se pogled na ovaj problem fokusira

na greške koje ljudi rade pri uspoređivanju svojih šansi za nesreću s tuđima i na mišljenje da će nesreća prije zadesiti nekog drugog nego njih same (Taylor, 1989; Weinstein, 1982; prema Joffe, 2003). Prema istraživanju Taylora i Browna iz 1994. godine, više od 95% populacije može izraziti nerealan optimizam što se tiče širokog spektra rizika (prema Joffe, 2003). Weinstein (1987; prema Joffe, 2003) smatra da je ljudima zbog manjka iskustva teže zamisliti da ih se tiče neki rizik, te da se uspoređuju s drugima koji su visoko izloženi riziku kako bi razvili osjećaj da su sami manje izloženi riziku. Ovakav je pogled na rizik snažno zastupljen u literaturi, ali Joffe tvrdi da njegove ključne tvrdnje o ljudskom neefikasnom upravljanju informacijama ostaju nepreispitane (Joffe, 2003). Joffe (2003) navodi brojne načine za preispitivanje ovih tvrdnji te citira mnoge autore čije tvrdnje idu u korist stvaranju novog pogleda na temu rizika. Moscovici (1984; prema Joffe, 2003) potkrepljuje tvrdnju da shvaćanje rizika ovisi i o emotivnom svijetu i svijetu prema kojem gradimo smisao, a ne samo o analognom i mehaničkom procesuiranju informacija u mozgu. Govori da „društvo nije izvor informacija nego značenja“, te da „ljudi postavljaju pitanja i traže odgovore o problemima koji ih brinu, radije nego da istinski percipiraju i procesuiraju informacije koje primaju“ (Moscovici, 1984; prema Joffe, 2003: 58). Douglas (1994; prema Joffe, 2003) tvrdi da percepciji rizika nedostaje riječi o unutarnjoj subjektivnosti, donošenju konsenzusa i društvenim utjecajima na odluke.

Zbog ovakvih i sličnih kritika pristupu percepciji rizika, Joffe govori o novom pogledu na ovu temu koji se razvijao od 1960-ih godina pa nadalje. Ne radi se o percepciji rizika, već o društvenoj reprezentaciji rizika koja „stavlja veliki naglasak na faktore iznad individualnog procesuiranja informacija“ (Joffe, 2003: 60). Hewstone i Augoustinos (1998; prema Joffe, 2003: 60) tvrde kako je teorija društvene reprezentacije korisna za proučavanje sfere rizika zbog toga što je „orijentirana prema istraživanju objašnjenja koja se javljaju u licu novih događaja“. Tako pomoću ove teorije možemo pokušati objasniti objašnjenja koja mediji daju o novim psihoaktivnim supstancama. Znanstvenici često daju znanstvena objašnjenja i procjene rizika, no masovni mediji imaju tendenciju pretvoriti ta mišljenja u laička tako što ih pojednostavljaju i postavljaju debate o krivnji i odgovornosti kako bi pridobili što veću masu pratitelja (Joffe, 2003). Najveći doprinos ovakvog pristupa sferi rizika je u polju zdravstvenih prijetnji i u polju biotehnologije, a postoje i primjeri ovakvog pristupa u proučavanju mišljenja o mentalnim bolestima. U ovim poljima bile su demonstrirane sile koje su izvan pojedinaca i utječu na ljudsko mišljenje vezano za rizik. Saznanja iz istraživanja na temu biotehnologije pokazala su da ljudi umjesto da samo pasivno percipiraju ideje eksperata i masovnih medija, aktivno

postavljaju reprezentacije u redu sa svojim brigama koje su često pokretane emocijama poput anksioznosti i povjerenja (Joffe, 2003). Joffe (1996, 1999; prema Joffe, 2003: 62) tvrdi da postoji „univerzalna životna sila koja motivira obrambene procese“ i da se taj mehanizam javlja „kada su opasnosti reprezentirane u životu“.

Kao što je to i inače kada se radi o društvenim reprezentacijama, govori se o procesima *sidrenja* i *upredmećivanja*. Joffe (2003) opisuje kako su izgledale rane društvene reprezentacije o sifilisu i AIDS-u na zapadu. Ljudi su se vodili prema informacijama iz masovnih medija, reflektirali su mišljenja ženskih i *gay* pokreta i transformirali reprezentacije koje su se javljale o seksualnim bolestima za vrijeme epidemije sifilisa u Prvom svjetskom ratu (Markova i Wilkie, 1987; prema Joffe, 2003). „I sifilis i AIDS bili su *sidreni* za smrt, stigmatu, nemoralno ponašanje i kaznu.“ (Joffe, 2003: 63) Jedine razlike u ovim reprezentacijama bile su to što se u vrijeme AIDS-a upozoravalo oba spola, dok se u vrijeme sifilisa uglavnom govorilo o muškoj seksualnosti, te to što se za vrijeme AIDS-a o bolesti govorilo mnogo otvorenije u kampanjama, dok je u vrijeme sifilisa diskusija bila veoma diskretna. Ove reprezentacija i njihova istraživanja reflektiraju utjecaj društvenih procesa na svakodnevno razmišljanje i idu u prilog tome da se pri stvaranju slike o riziku ne koriste samo kognitivni elementi, već i emotivni (Joffe, 2003). A da na stvaranje predodžbe o riziku utječe i društvena egzistencija, pokazuju istraživanja na temu mentalnih bolesti. Ruralne francuske obitelji koje su domaćini mentalno bolesnim stanarima su na temelju riječi iz svog svakodnevnog društvenog života, poput „kiseljenja“ i „truljenja“, opisivali proces razvijanja mentalne bolesti (Joffe, 2003). Također, na društvenu egzistenciju utječu i masovni mediji, a o tome nam govore istraživanja na temu biotehnologije koja su pokazala da masovni mediji koriste „monstruozne“ i „zarazne“ slike kako bi *upredmetili* problem GMO hrane i tako prikupili što više publike (Joffe, 2003). Sve ovo razlikuje se od tradicijskog, kognitivnog pogleda na rizik koji ne obraća pažnju na vanjske poruke prema kojima se ljudi mogu voditi.

Ovakav pristup riziku pogodan je i za istraživanje novih psihoaktivnih supstanci, s obzirom na mnoge sličnosti između tog fenomena i fenomena iz prethodno spominjanih istraživanja. O njima izvještavaju mediji, ljudi na temelju vijesti i informacija s interneta stvaraju reprezentacije o njima. Moguće je da će se nove psihoaktivne supstance često *sidriti* u već etabliranim drogama na tržištu ili da će umjesto znanstvenih prijedloga o tome kako se nositi s problemom, u medijima biti prikazivane fotografije ovisnika i šteta koje su prouzročile droge. Moguće je da će mediji tako *upredmećivati* nov i distinktivan, za njih apstraktan,

fenomen novih psihoaktivnih supstanci. U nastavku rada bit će prikazano istraživanje opće-informativnih medijskih portala u Republici Hrvatskoj na temu novih psihoaktivnih supstanci, provedeno pomoću metode analize sadržaja.

4. ANALIZA SADRŽAJA OPĆE-INFORMATIVNIH WEB PORTALA U RH

Analiza sadržaja je metoda koja se u istraživanjima koristi dugi niz godina, a pomoću nje možemo na objektivan i sustavan način opisati kvantitativan ili kvalitativan sadržaj nekog aspekta komunikacije. Kvantitativna analiza znači mjerenje i brojanje, a kvalitativna stavlja elemente analize u kontekst i daje im značenje.

Krippendorff (2004) govori o povijesti korištenja ove metode koja seže još u kasno sedamnaesto stoljeće, ali bolje dokumentirane analize sadržaja datiraju s prelaska iz devetnaestog u dvadeseto stoljeće. U to vrijeme radilo se uglavnom o kvantitativnim analizama novinskih sadržaja. Kasnije, u vrijeme Drugog svjetskog rata, ova se metoda koristila za analizu propagandnog sadržaja. Nakon tog perioda, metoda se znatno proširila u razna znanstvena područja, a posebice među onim znanstvenicima koji su željeli proučavati utjecaje masovnih medija na društvo. Analizirale su se političke teme, poput korištenja riječi „revolucija“ u medijima, a metodu su počeli koristiti i psiholozi u svojim istraživanjima procesa komunikacije, istraživanjima verbalnih podataka preuzetih iz intervjua i sl. Koristili su je i antropolozi u proučavanjima mitova i narodnih predaja, povjesničari u proučavanju povijesnih dokumenata itd. Stvoreno je mnogo različitih trendova korištenja analize sadržaja. U modernije vrijeme, uz analizu sadržaja počela se vezati uporaba računala, što u mnogočemu može olakšati proces istraživanja. Postoje različiti računalni programi, primjerice za brojanje određenih pojmova koje želimo uvrstiti u analizu i slično. U današnje vrijeme kada je internet raširena pojava, gotovo svakodnevno možemo naći nove tekstualne ili vizualne materijale vezane za neku temu koja bi mogla biti interes više različitih društvenih znanosti. Takvi materijali mogu se naći na različitim web portalima, u bazama podataka, u online izdanjima časopisa i slično. Sve ih je veći broj i sve su dostupniji svim korisnicima interneta. Ono što je još specifično za moderno doba jest činjenica da se sve više koristi kvalitativna analiza sadržaja. Krippendorff (2004) smatra da se kvalitativna analiza sadržaja uglavnom koristi u društvenim znanostima, literarnoj teoriji i kritičkim učenjima. Kao jednu od vrsti kvalitativnih analiza sadržaja navodi analizu diskursa koja se fokusira na to kako su određeni fenomeni (u ovom radu je to fenomen novih psihoaktivnih supstanci) reprezentirani. Spominje i druge načine korištenja ovog tipa analize, poput društveno konstruktivističke analize, retoričke analize, etnografske analize sadržaja itd. Krippendorff (2004), unatoč tome što razni autori smatraju kako analiza sadržaja može biti

isključivo kvantitativna ili kvalitativna, smatra da je tekst uvijek kvalitativan, te da kvantifikacija nije uvijek kriterij definicije analize sadržaja.

Glavno obilježje ove metode je objektivnost koja „podrazumijeva nezavisnost rezultata od istraživača koji ih je dobio“ (Milas, 2005: 501). Dakle, pri procesu provođenja analize sadržaja istraživač se mora držati određenih pravila koja je sam postavio i prema kojima vodi istraživanje, kako bi i drugi istraživači po želji mogli napraviti isto istraživanje. Krippendorff (2004), koji je jedan od znanstvenika koji su najviše proučavali ovu metodu, tvrdi da istraživač u analizi sadržaja mora postaviti šest pitanja: 1. Koje podatke analiziramo?; 2. Kako su oni definirani?; 3. Kakva je populacija koju analiziramo i iz koje su izvučeni podaci?; 4. U kojem kontekstu analiziramo podatke?; 5. Koja su ograničenja analize?; 6. Što je cilj zaključaka?

Cilj ovog istraživanja je odgovoriti na pitanje mogu li se glavni elementi teorije društvene reprezentacije, točnije komunikativni mehanizmi, upotrijebiti za analizu sadržaja nacionalnih, dnevnih, opće-informativnih web portala koji govore o fenomenu novih psihoaktivnih supstanci. Konkretno, radi se o sljedećih 9 mehanizama: *Sidrenje u etabliranim drogama*, *Sidrenje u metaforama*, *Emocionalno sidrenje*, *Dominantno imenovanje*, *Sporadično imenovanje*, *Emocionalno upredmećivanje*, *Tematsko sidrenje*, *Upredmećivanje putem personifikacije* i *Sidrenje u antonimima*.

Ovo istraživanje uključuje i kvantitativnu i kvalitativnu analizu sadržaja. To je tako zbog toga što kvantifikacija u slučaju ovog istraživanja ne donosi puno više od broja pojavljivanja nekog mehanizma komunikacije u uzorku. Da bi stvari bile jasnije treba kvalitativno opisati sve nabrojane komunikativne mehanizme, kontekst u kojem se pojavljuju, navesti primjere iz istraživanja itd. Sve će to dati uvid u to kako se, na koji način, u prenošenju vijesti o fenomenu novih psihoaktivnih supstanci koriste komunikativni mehanizmi iz teorije društvene reprezentacije.

U uzorak ulaze podaci koje ćemo analizirati, no to će biti detaljnije opisano u sljedećem potpoglavlju. Ono što je još bitno za ovu metodu jest određivanje jedinica analize, koje, prema Krippendorffu (2004) mogu biti jedinice uzorka, jedinice bilježenja i kontekstualne jedinice. Jedinice uzorka razlikuju se prema selektivnoj inkluziji u analizi, a u slučaju ovog istraživanja, one su članci na nacionalnim, dnevnim, opće-informativnim web portalima u RH koji govore o fenomenu novih psihoaktivnih supstanci. Jedinice bilježenja su jedinice koje se razlikuju

prema različitim opisima, transkripcijama, bilježenju i kodiranju, a u ovom istraživanju radi se o „određenim terminima“ koje nalazimo u tekstovima i bilježimo ih. Kontekstualne jedinice su jedinice tekstualnog karaktera koje limitiraju informacije kojima želimo opisati jedinice bilježenja, a u slučaju ovog istraživanja radi se o „rečenici“ i „odlomku“. Krippendorff (2004) tvrdi kako je rečenica najmanja moguća kontekstualna jedinica, te kako se mogu koristiti i veći dijelovi teksta ako smatramo da je nemoguće opisati neku jedinicu bilježenja samo na temelju rečenice. U analiziranim se člancima gotovo uvijek mogla vidjeti razlika u odlomcima koji sadrže jednu rečenicu i odlomcima koji sadrže više rečenica. Analizirane jedinice bilježenja u odlomcima s jednom rečenicom spadale bi u kontekstualnu jedinicu „rečenica“, s obzirom da bi se kontekst analizirane jedinice bilježenja jasno mogao razabrati unutar te jedne rečenice. Skladno s time, ako bi neki „određeni termin“ bio zapažen u kontekstu odlomka koji ima više od jedne rečenice, bio bi zabilježen u kontekstualnu jedinicu „odlomak“. Jedini slučaj u kojemu se događalo drugačije bio je onaj kada bi se „određeni termin“ pronađen u odlomku koji sadrži više rečenica dao objasniti u kontekstu samo jedne rečenice u kojoj se nalazi, dok druge rečenice u odlomku o njemu ne bi govorile. Za primjer možemo uzeti odlomak iz članka objavljenog 1. rujna 2017. godine, preuzetog s portala *Jutarnji list* koji prenosi vijesti o sintetičkim kanabinoidima i njihovom korištenju u engleskim gradovima:

„Novinari Daily Maila razgovarali su s Ryanom iz Manchestera, beskućnikom koji je upravo palio lulu ispunjenu duhanom i Spiceom. Već trenutak kasnije počeo se nekontrolirano znojiti, postao je nesuvisao i gotovo se uopće više nije mogao micati.“

Ovdje za primjer jedinice bilježenja možemo uzeti termin „beskućnik“ koji se nalazi u prvoj rečenici i označava *emocionalno upredmećivanje*. Kada bi se o „beskućniku“ govorilo samo u jednoj rečenici, spadao bi u kontekstualnu jedinicu „rečenica“, no s obzirom da se o beskućniku, bez da ga se imenuje „beskućnikom“, nastavlja govoriti u ostatku odlomka, prikladna kontekstualna jedinica analize za ovaj termin bila bi „odlomak“.

Korak koji slijedi nakon određivanja jedinica analize jest konstruiranje analitičke matrice u kojoj će se bilježiti jedinice analize i razviti određeni kodovi, kategorije ili teme, ovisno o opsegu istraživanja. Analitička matrica u ovom istraživanju konstruirana je pomoću tablice u računalnom programu *Excel*. U ovom radu, na temelju određenih pojmova analiziranih u člancima prikupljenim sa spomenutih web portala, konstruirani su kodovi prikladni za svaki od već navedenih komunikativnih mehanizama. Naprimjer, na temelju višestrukog čitanja i

analiziranja članaka pronađeni su različiti „odabrani termini“ koji se mogu svrstati u mehanizam *emocionalnog sidrenja*. Neki od njih služe kako bi čitatelju dali do znanja da se od korištenja određene supstance o kojoj se govori može umrijeti, a neki označavaju zdravstvene tegobe koje mogu slijediti nakon korištenja supstance. Na temelju toga, razvijeni su kodovi „smrtna opasnost“ i „zdravstvene tegobe“ koji spadaju u mehanizam *emocionalnog sidrenja*. Na istom principu, kroz višestruko proučavanje članaka iz uzorka, sastavljeni su i kodovi za ostale komunikativne mehanizme. Kako bi analitička matrica bila bolje opisana, slijedi primjer: Ako bismo kao jedinicu bilježenja uzeli termin „smrtonosno“, njega bismo uparili s *emocionalnim sidrenjem* i kodom „smrtna opasnost“, te bi ga ovisno o kontekstu u kojem se koristi, ubrojili u određenu kontekstualnu jedinicu. Analitička matrica bit će detaljnije prezentirana u poglavlju „Rezultati istraživanja“.

Uz objektivnost, još jedna od bitnih stvari za metodu analize sadržaja jest njena pouzdanost. Prema Krippendorffu (2004), ona se odnosi na tvrdnju da ukoliko istraživač želi da analiza sadržaja bude neosporiva, mora se uvjeriti da su istraživani podaci generirani s oprezom usmjerenim na sve što na te podatke može utjecati. Naprimjer, istraživač se mora riješiti predrasuda koje bi mogle utjecati na prikupljanje podataka i sl. Pouzdanost također podrazumijeva da podaci koji se analiziraju imaju isto značenje za svakoga tko ih koristi. Krippendorff (2004) navodi tri tipa pouzdanosti, a to su stabilnost, reproduktivnost i točnost. Za potrebe ovog rada istraživanje je poduprto samo jednim stupnjem pouzdanosti, a to je stabilnost. Za sve druge stupnjeve pouzdanosti, bilo bi potrebno da u istraživanju sudjeluje više istraživača ili kroz zajedničku suradnju, ili neovisno jedni o drugima. Stabilnost se postiže tako da jedan istraživač više puta čita isti tekst, da iznova stvara kategorije, da ponovno analizira tekst, ili da iznova primjenjuje mjerne aparate na određeni skup objekata.

4.1. Uzorak

U ovo istraživanje uključena su tri nacionalna, dnevna, opće-informativna web portala koji imaju i tiskana, fizička izdanja. To su *24sata*, *Večernji list* i *Jutarnji list*. Ti su portali, prema podacima istraživačke agencije *Ipsos Puls* i istraživanjima *gemiusAudience*, najčitaniji hrvatski opće-informativni web portali koji imaju i dnevno, tiskano izdanje. Na tim su portalima, pomoću tražilica koje ti portali nude, traženi članci koji govore o fenomenu novih psihoaktivnih supstanci. Pojmovi koji su upisivani u tražilicu bili su oni malo šireg značenja, poput „nove psihoaktivne supstance“, „droga“, „nova droga“ itd., pa sve do onih koji se odnose

na neke konkretne nove psihoaktivne supstance ili njihovi ulični nazivi poput „Galaxy“, „Spice“, „Sintetski kanabinoidi“, „katinoni“, „soli za kupanje“, „Blow“, „krokodil“ itd. Rezultati pretrage donijeli su određen broj članaka, od kojih su neki isključeni iz uzorka zbog različitih razloga. Neki od tih članaka su sadržajem bili isti, preuzeti iz istog izvora, pa su uklonjeni. Neki od članaka koji su uključeni u uzorak i dalje govore o istoj temi, ali se razlikuju u sadržaju, stoga su ostali uključeni u istraživanje. Neki su članci, pak, isključeni iz uzorka zbog irelevantnosti konteksta u kojem spominju nove psihoaktivne supstance. Radi se o člancima koji, primjerice, imaju neku tematiku koja nije usko vezana za fenomen novih psihoaktivnih supstanci, već ih se samo kratko spominje izvan nekog značajnog konteksta. Neki su članci dobiveni pretragom isključeni iz uzorka zbog toga što su, za razliku od ostalih članaka, objavljeni prije puno više vremena. Uzorak obuhvaća 15 članaka iz 2018., 20 članaka iz 2017., 15 članaka iz 2016., 14 članaka iz 2015., 4 članka iz 2014., 6 članaka iz 2013., 1 članak iz 2012., te 2 članka iz 2011. godine. Od toga su 32 članka preuzeta s portala *24sata*, 19 s *Jutarnjeg lista* i 26 s *Večernjeg lista*. Sveukupan broj analiziranih članaka je 77. Podaci o broju članaka preuzetih s ova tri opće-informativna web portala prikazani su u *Tablici 1*.

Tablica 1. Podaci o broju članaka preuzetih s portala

Opće-informativni web portali	Broj članaka (N)
<i>24sata</i>	32
<i>Večernji list</i>	19
<i>Jutarnji list</i>	27
Ukupno	77

4.2. Rezultati istraživanja

Kao što je već ranije spomenuto, istraživačko pitanje u ovom radu glasi: „Mogu li se komunikativni mehanizmi teorije društvene reprezentacije upotrijebiti u analizi sadržaja opće-informativnih web portala na temu novih psihoaktivnih supstanci?“. U analitičku matricu uklopljeno je 9 već spomenutih komunikativnih mehanizama na temelju kojih su razvijeni kodovi, a možemo ih vidjeti u *Tablici 2*, koja prikazuje analitičku matricu s rezultatima analize. Najviše kodova razvijeno je u kategoriji *sidrenje u antonimima*, čak njih 8, dok je u *upredmećivanju putem personifikacije* razvijen samo jedan kod. U kategoriji *tematsko*

Tablica 2. Prikaz analitičke matrice s rezultatima analize

Sidrenje u etabliranim drogama		Rečenica	Odlomak
Razvijeni kodovi	Marihuana i hašiš	16	51
	Heroin i morfij	12	45
	Kokain i crack	8	7
	Duhan i alkohol	7	27
	"Speed", amfetamini	2	7
	Referenca na etablirane droge općenito	4	20
	Ecstasy, MDMA i LSD	8	19
Sidrenje putem metafora		Rečenica	Odlomak
Razvijeni kodovi	Znanstvena fantastika	8	27
	Opis događaja	1	2
	Opis brzog pojavljivanja NPS		3
	Opis supstance	1	6
	Korištenje supstanci	2	6
Emocionalno sidrenje		Rečenica	Odlomak
Razvijeni kodovi	Smrtna opasnost	54	137
	Zdravstveni problemi	76	189
Dominantno imenovanje		Rečenica	Odlomak
Razvijeni kodovi	Ulični i sekundarni nazivi supstanci	68	161
	Službena taksonomija	95	222
	Imena proizvoda	39	84
Sporadično imenovanje		Rečenica	Odlomak
Razvijeni kodovi	Ulični i sekundarni nazivi supstanci	16	50
	Službena taksonomija	92	188
	Kemijski/Toksikološki nazivi supstanci	11	25
Emocionalno upredmećivanje		Rečenica	Odlomak
Razvijeni kodovi	Djeca, maloljetnici i adolescenti	52	123
	Opis prizora predoziranja i smrti	12	29
	Članovi obitelji i bliske osobe	24	26
	Opis prizora konzumacije neke supstance	1	11
	Siromašni i mentalno bolesni ljudi	3	14
Upredmećivanje putem personifikacije		Rečenica	Odlomak
Razvijeni kodovi	Američki glazbenici i glumci	21	51
Tematsko sidrenje		Rečenica	Odlomak
	Nema podataka		
Sidrenje u antonimima		Rečenica	Odlomak
Razvijeni kodovi	Jačina	8	40
	Štetnost	23	67
	Prepoznatljivost	39	95
	Zakonske odrednice	18	56
	Vrijeme potrebno za učinak		2
	Zahtjevnost nabave supstance	3	15
	Cijena supstance	5	15
	Duljina djelovanja supstance	1	4

sidrenje nema razvijenih kodova zbog toga što u analiziranim člancima nigdje nisu pronađeni termini koji bi se mogli svrstati u ovu kategoriju. *Sidrenje u etabliranim drogama* obuhvatilo je 7 kodova, *sidrenje putem metafora* i *emocionalno upredmećivanje* njih 5, *emocionalno sidrenje* samo 2 koda, a *dominantno* i *sporadično imenovanje* obuhvatili su svaki po 3 koda, od kojih su 2 ista u oba tipa *imenovanja*.

Tablica 3. Odnosi među kategorijama izraženi kroz postotke

Kategorije	Rečenica (N)	Rečenica (%)	Odlomak (N)	Odlomak (%)
Sidrenje u etabliranim drogama	57	8%	176	10%
Sidrenje putem metafora	12	1%	44	2%
Emocionalno sidrenje	130	18%	326	18%
Dominantno imenovanje	202	27%	467	26%
Sporadično imenovanje	119	16%	263	14%
Emocionalno upredmećivanje	92	13%	203	11%
Upredmećivanje putem personifikacije	21	3%	51	3%
Tematsko sidrenje	0	0%	0	0%
Sidrenje u antonimima	97	14%	294	16%
Ukupno	730	100%	1824	100%

U *Tablici 3.* možemo vidjeti rezultate analize prikazane neovisno o razvijenim kodovima i pojavljivanje različitih komunikativnih mehanizama prikazano u postocima. U oba konteksta, u rečenici i odlomku, prva dva mjesta prema zastupljenosti u analiziranim člancima s portala zauzimaju mehanizmi *dominantnog imenovanja* i *emocionalnog sidrenja*. U kontekstu rečenice *dominantno imenovanje* zastupa 27% od ukupnog pojavljivanja komunikativnih mehanizama, a u kontekstu odlomka 26%. *Emocionalno sidrenje* zastupa 18% od ukupnog pojavljivanja mehanizama i u kontekstu rečenice i u kontekstu odlomka. U kontekstu rečenice, na trećem mjestu je *sporadično imenovanje* koje zastupa 16% od ukupnog pojavljivanja mehanizama, a na četvrtom mjestu nalazi se *sidrenje u antonimima* s 14%. U kontekstu odlomka, situacija je obratna. Na trećem mjestu prema zastupljenosti nalazi se *sidrenje u antonimima* sa 16%, a na četvrtom *sporadično imenovanje* s 14%. U oba konteksta slijede redom *emocionalno upredmećivanje*, *sidrenje u etabliranim drogama*, *upredmećivanje putem personifikacije*, te *sidrenje putem metafora* s najmanjom zastupljenošću od 1% u kontekstu rečenice i 2% u kontekstu odlomka. *Tematsko sidrenje* nije pronađeno nigdje u analiziranim člancima, pa tako zastupljenost toga mehanizma u oba konteksta iznosi 0%. Kao što se moglo saznati u teorijskom dijelu rada, nove psihoaktivne supstance su fenomen koji je zbog svoje prirode podložan tendenciji da mu se dodjeljuju razni nazivi, pa stoga ne čudi da su mehanizmi

imenovanja među najzastupljenijim mehanizmima u uzorku. Tome u prilog ide i to što je Moscovici (2000) izdvojio *imenovanje* kao jedan od najčešćih mehanizma *sidrenja*, za kojim se često poseže pri susretanju s nekim novim fenomenom. Također, ne čudi niti da je *emocionalno sidrenje* toliko jako zastupljeno u uzorku, s obzirom da su nove psihoaktivne supstance, kao i droge općenito, tema koja je u mnogim društvima *tabu* i koja se često veže za negativne emocije poput straha i anksioznosti. Tome u prilog ide i činjenica da su nove psihoaktivne supstance fenomen obavijen velom nepredvidivosti. Teško im je odrediti sastav, nedovoljno su istražene, sa sobom donose različite posljedice i na tržištu se pojavljuju velikom brzinom u novim oblicima.

Tablica 4. prikazuje odnose među kategorijama na svakom od istraživanih web portala. U člancima preuzetim s portala *Jutarnji list*, i u kontekstu rečenice i u kontekstu odlomka, najviše je zastupljeno *dominantno imenovanje* s 26% i 23%, te *emocionalno sidrenje* s 21% i 22%. U člancima s portala *Večernji list*, i u kontekstu rečenice i u kontekstu odlomka, na prvom mjestu po zastupljenosti je opet *dominantno imenovanje* s 29% i 26%. Drugi i treći najzastupljeniji mehanizmi u člancima *Večernjeg lista* su *sporadično imenovanje*, koje u kontekstu rečenice zauzima drugo mjesto, a u kontekstu odlomka treće, te *sidrenje u antonimima* koje u kontekstu rečenice zauzima treće mjesto, a u kontekstu odlomka drugo. U člancima preuzetim s portala *24sata* na prvom mjestu je, kao i na drugim portalima, u oba konteksta, *dominantno imenovanje* s 29% i 26%. U kontekstu rečenice na drugom je mjestu *emocionalno upredmećivanje* sa 17%, a u kontekstu odlomka na drugom je mjestu *emocionalno sidrenje* s 19% zastupljenosti. Zanimljivo je primjetiti da se *emocionalno sidrenje* u *Jutarnjem listu* i *24sata* javlja među prva 2 najzastupljenija mehanizma, dok se u *Večernjem listu* ono nalazi tek na četvrtom mjestu, tek nakon *sporadičnog imenovanja* i *sidrenja u antonimima* koji se nalaze na drugom i trećem mjestu u oba konteksta. Zanimljivo je i da se *emocionalno upredmećivanje* u člancima preuzetim s *24sata* može naći već na drugom mjestu u kontekstu rečenice, sa 17% zastupljenosti, dok u člancima s drugih portala nije toliko zastupljeno. *Tematsko sidrenje*, kao što je već spomenuto, nije pronađeno nigdje, a mehanizmi koji su najmanje zastupljeni u sva tri proučavana portala su *upredmećivanje putem personifikacije* i *sidrenje u metaforama*. Možemo primjetiti da se mehanizam *upredmećivanja putem personifikacije* pojavljuje na zadnjem mjestu prema zastupljenosti u *24sata* i u *Večernjem listu*, gdje u kontekstu rečenice nije niti jednom pronađen, dok je u *Jutarnjem listu* na zadnjem mjestu ipak *sidrenje u metaforama*. U svim slučajevima, na trećem mjestu odozda nalazi se *sidrenje u etabliranim drogama*.

Tablica 4. Odnosi među kategorijama na svakom od portala prikazani u postocima

<i>Jutarnji list</i>				
Kategorije	Rečenica (N)	Rečenica (%)	Odlomak (N)	Odlomak (%)
Sidrenje u etabliranim drogama	22	8%	53	13%
Sidrenje putem metafora	3	1%	14	3%
Emocionalno sidrenje	58	21%	92	22%
Dominantno imenovanje	73	26%	95	23%
Sporadično imenovanje	52	19%	44	11%
Emocionalno upredmećivanje	26	9%	44	11%
Upredmećivanje putem personifikacije	15	5%	15	4%
Tematsko sidrenje	0	0%	0	0%
Sidrenje u antonimima	30	11%	59	14%
Ukupno	279	100%	416	100%
<i>Večernji list</i>				
Kategorije	Rečenica (N)	Rečenica (%)	Odlomak (N)	Odlomak (%)
Sidrenje u etabliranim drogama	14	9%	46	9%
Sidrenje putem metafora	3	2%	8	2%
Emocionalno sidrenje	24	15%	67	13%
Dominantno imenovanje	47	29%	137	26%
Sporadično imenovanje	32	20%	100	19%
Emocionalno upredmećivanje	16	10%	54	10%
Upredmećivanje putem personifikacije	0	0%	3	1%
Tematsko sidrenje	0	0%	0	0%
Sidrenje u antonimima	28	17%	103	20%
Ukupno	164	100%	518	100%
<i>24sata</i>				
Kategorije	Rečenica (N)	Rečenica (%)	Odlomak (N)	Odlomak (%)
Sidrenje u etabliranim drogama	21	7%	77	9%
Sidrenje putem metafora	6	2%	22	2%
Emocionalno sidrenje	48	17%	167	19%
Dominantno imenovanje	82	29%	235	26%
Sporadično imenovanje	35	12%	119	13%
Emocionalno upredmećivanje	50	17%	105	12%
Upredmećivanje putem personifikacije	6	2%	33	4%
Tematsko sidrenje	0	0%	0	0%
Sidrenje u antonimima	39	14%	132	15%
Ukupno	287	100%	890	100%

U nastavku ovog potpoglavlja slijedi kvalitativan opis istraživanih komunikativnih mehanizama i kodova koji su prema njima razvijeni, uz prikladne primjere.

Dominantno imenovanje mehanizam je koji se najviše puta pojavio u uzorku. On označava *sidrenje putem imenovanja* koje je opisano ranije u poglavlju o teoriji društvene reprezentacije. Ovaj mehanizam u nazivu ima riječ „dominantno“ zbog toga što se odnosi na imena i nazive koji se često daju novim psihoaktivnim supstancama, za razliku od *sporadičnog imenovanja* u koje su svrstana imena i nazivi novih psihoaktivnih supstanci koji se koriste rijetko. Pri proučavanju članaka iz uzorka, moglo se odmah primjetiti da postoje nazivi koji se koriste mnogo češće nego drugi. Primjer za to jest termin „nova droga“ koji se pojavio preko 50 puta. Tokom preliminarne analize članaka uočene su neke distinkcije između *dominantnih* naziva novih psihoaktivnih supstanci, te su na temelju njih stvorena tri koda. Prvi kod nosi naziv „ulični i sekundarni nazivi supstanci“. On se odnosi na konkretne nazive novih psihoaktivnih supstanci koji nisu imena proizvoda niti službena imena supstanci, već su nazivi koji su nastali na ulici od strane korisnika, naziv im je nadjenut od strane medija ili je nastao nekim drugim putem. Evo i primjera termina koji su ubrojani u ovaj kod: „Krokodil“ – naziv koji je nadjenut opioidnoj supstanci zbog simptoma truljenja mesa i kože koji mogu biti posljedica korištenja; „Osvježivač zraka“ ili „Spice“ – nazivi koji se često upotrebljavaju dok se govori o sintetskim kanabinoidima; „GHB“ – skraćena za gama-hidroksibutirat; „Purple drank“ – naziv koji se najčešće koristi za piće koje sadrži sirup za kašalj i koristi se u rekreativne svrhe; „Plin za smijanje“ – naziv koji se najčešće koristi za plin N₂O; „Droga za silovanje“ – naziv koji se često koristi za gama-hidroksibutirat. Drugi kod zove se „službena taksonomija“ i odnosi se na imena i nazive kojima se karakteriziraju nove psihoaktivne supstance. Naprimjer, u ovom radu se od početka koristi naziv „nove psihoaktivne supstance“, dok se u člancima koji govore o novim psihoaktivnim supstancama taj službeni naziv niti jednom nije pojavio. Opet, postoje službeni nazivi koji su *dominantni* u člancima, i oni koji se koriste rijetko. Kao što je već spomenuto, najzastupljeniji naziv za nove psihoaktivne supstance jest „nova droga“. U ovaj kod spadaju i drugi nazivi koji se često koriste, poput naziva „droga“ i „sintetička droga“, ili službene kategorije određenih novih psihoaktivnih supstanci poput „sintetički kation“, „sintetički kanabinoid“, „sintetički opioid“. Treći kod nosi naziv „imena proizvoda“ i odnosi se na nove psihoaktivne supstance koje imaju svoje službeno ime na tržištu i prodaju se legalno ili ilegalno. Primjeri termina svrstanih u ovaj kod su oni koji se odnose na proizvode koji sadržavaju sintetičke kanabinoide i prodaju se legalno u „head shopovima“ ili „sex shopovima“. To su imena poput „Galaxy“, „Vertex“, „Rainbow“, „Magic dragon“, „RUSH“ itd. U ovaj kod također su uvršteni nazivi novih psihoaktivnih supstanci koje se prodaju pod krinkom lijekova, kao što je npr. „Fentanil“, ili pak lijekova za životinje koje ljudi koriste u rekreativne svrhe, poput „Ketamina“.

Sporadično imenovanje je kategorija koja se od *dominantnog imenovanja* razlikuje utoliko što se odnosi na termine iz članaka koji se koriste rijeđe. Unutar ove kategorije razvijena su tri koda, od kojih su dva ista kao u *dominantnom imenovanju*. Prvi kod je isti kao i prvi kod razvijen u *dominantnom imenovanju* – „ulični i sekundarni nazivi supstanci“. No, ovdje su ubrojani oni termini koji se koriste rijetko, ili se samo ponekad spomenu. Primjeri termina koji su ušli u ovaj kod su: „Legalica“ – naziv koji se odnosi na sintetičke kanabinoide koji se legalno prodaju u „smart shopovima“; „Sip Sip“ ili „Lean“ – sekundarni ulični nazivi za „Purple drank“; „Herbal mix“ – naziv koji se koristi za proizvode pošpricane sintetičkim kanabinoidima koji se legalno prodaju u „smart shopovima“ i koji se za razliku od naziva „osvježivač zraka“ koristi mnogo rijeđe; „Tekući ecstasy“ – sekundarni ulični naziv za gama-hidroksibutirat; „Baloni za drogiranje“ – naziv koji je stvoren zbog toga što ljudi koriste plin N₂O tako da njime napune balon i potom iz balona udišu plin. „Ruska droga“ – termin koji se koristi za opioid kojem je *dominantan* ulični naziv „krokodil“; „Pinky“ – termin koji predstavlja sekundarni ulični naziv za supstancu *dominantnog* uličnog imena „Pink“. Drugi kod u *sporadičnom imenovanju* je također isti kao u *dominantnom*. Radi se o kodu „službena taksonomija“. Ovaj kod obuhvaća termine kojima se naziva nove psihoaktivne supstance, ali se rijetko koriste. Primjeri tih termina su „psihoaktivne tvari“, „novi spoj“, „ulična droga“, „psihoaktivni spoj“, „dizajnerska sintetička droga“, „laboratorijska droga“. Ponekad se u člancima iz uzorka neka nova psihoaktivna supstanca imenuje „lijekom“ ili „tabletama protiv bolova“, ili se pak imenuje samo kao „mješavina“ ili kao „tvar“. Ovdje spadaju i nazivi koji se odnose, primjerice, na sintetičke kanabinoide, no rijeđe se koriste. Primjer za to je termin „sintetička marihuana“. U treći kod unutar *sporadičnog imenovanja* spadaju „kemijski i toksikološki nazivi“. Termina koji su uvršteni u ovaj kod ima najmanje. To su termini poput „gama-hidroksibutirat“ koji označava supstancu poznatiju pod skraćenicom „GHB“, „plin N₂O“, „A-PHP“ koji označava skraćenicu kemijske formule jednog sintetičkog katinona ili pak „U-47700“, što je naziv jednog opioidnog analgetika.

Na sljedećem primjeru odlomka iz članka preuzetog s portala *Jutarnji list*, objavljenog 10.5.2018., koji govori o korištenju sintetskih kanabinoida u Osijeku, bit će prikazano kako se određeni termini svrstavaju u određene tipove *imenovanja* i u pripadajuće kodove:

„Liječnici i policija upozoravaju kako se takva sintetska ulična droga legalno prodaje u pakiranjima aromatskih trava, od kuda i naziv "osvježivači zraka" ili "herbal mix". Paketići su

raznih dizajna i naziva, poput Spice, Galaxy, Vertex, Incense, Bunga-Bunga, Zombi, Scooby Snax, Solar Super i drugi.“

Termin „sintetska ulična droga“ ulazi u *sporadično imenovanje* pod kodom „službena taksonomija“. To je pojam koji se u uzorku ne pojavljuje često i u tekstu služi kao *sporadično* ime za „sintetske kanabinoide“. Kada bi se termin „sintetski kanabinoidi“ našao u tekstu, on bi bio uvršten u *dominantno imenovanje* pod istim kodom, „službena taksonomija“. Termin „osježivači zraka“ jest *dominantan* ulični naziv za sintetske kanabinoide, a „herbal mix“ se kao ulični naziv spominje mnogo rjeđe, stoga je okarakteriziran kao *sporadičan*. U posljednjoj rečenici spominju se „imena proizvoda“ koja spadaju u kategoriju *dominantnog imenovanja*. U ovom slučaju, termin „Spice“ koristi se kao naziv proizvoda, stoga spada u kod „imena proizvoda“, no u većini drugih slučajeva koristi se kao *dominantni* ulični naziv za sintetske kanabinoide.

Emocionalno sidrenje je također jedan od najzastupljenijih mehanizama u uzorku. Ono se odnosi na one dijelove komunikacije koji u ljudima bude poznate emocije. U slučaju ovog istraživanja, najčešće se radilo o strahu kojeg izazivaju nove psihoaktivne supstance i njihove posljedice. Preliminarnim proučavanjem članaka iz uzorka razvijena su dva koda koja spadaju u ovu kategoriju. To su „smrtna opasnost“ i „zdravstvene tegobe“. U kod „smrtna opasnost“ uvršteni su svi oni termini koji naznačuju da neka nova psihoaktivna supstanca može ubiti i tako u čitatelju izazivaju strah ili napetost zbog mogućih smrtnih posljedica nakon konzumacije neke supstance, te žaljenje zbog nečije smrti predoziranjem. To su termini poput „smrtonosna droga“, „preminuli muškarac“, „smrtni ishod“, „smrtni slučaj“, „smrt od predoziranja“ i izjave poput: „Ova vas droga može ubiti.“ U kod „zdravstvene tegobe“ ubrojani su termini koji se najčešće pojavljuju u opisu simptoma koji mogu uslijediti nakon korištenja neke nove psihoaktivne supstance, a to su termini poput: „halucinacija“, „ovisnost“, „predoziranje“, „nekontrolirano agresivno ponašanje“, „glavobolja“, „vrtoglavica“, „raspadanje tijela“. Dakle, radi se o svim onim terminima koji ljude podsjećaju na bol i neugodne osjećaje. Slijedi primjer odlomka iz članka preuzetog s portala *Jutarnji list*, objavljenog 7.11.2017. i prožetog terminima koji označavaju *emocionalno sidrenje*:

„Dokazano je da su sintetski kanabinoidi izuzetno toksični i štetni za ljudsku konzumaciju. Diljem Europe bilježi se niz trovanja, od kojih neka čak sa smrtnim ishodom. Simptomi trovanja sintetskim kanabinoidima su ošamućenost, vrtoglavica, ubrzan rad srca,

mučnina, povraćanje, bol u prsima, zujanje u ušima, glavobolja, anksioznost, tahikardija i kognitivne teškoće – upozorava Sanja Mikulić.“

Sidrenje u antonimima također je jedan od mehanizama koji se često pojavljivao u uzorku. Za razliku od primjera koji su spomenuti u teorijskom dijelu ovog rada, analiza članaka iz uzorka donijela je sasvim drugačije antonime. Pri proučavanju članaka, razvijeno je čak osam kodova unutar ove kategorije. To su redom: „jačina“, „štetnost“, „prepoznatljivost“, „zakonske odrednice“, „vrijeme potrebno za učinak“, „zahtjevnost nabave supstance“, „cijena supstance“, „duljina djelovanja supstance“. U prvi kod pod nazivom „jačina“ uvršteni su izrazi poput „jače/slabije“, „snažnije“, „efektnije“ itd. Uglavnom, ovdje se radi o terminima koji označavaju jačinu neke supstance i snagu njenog djelovanja, često u usporedbi s nekom drugom supstancom ili etabliranim drogom. Primjer za to može biti rečenica iz članka preuzetog s portala *Jutarnji list*, objavljenog 20.4.2018:

„Podsjetimo, pjevač je umro od predoziranja lijekovima, točnije Fentanilom, koji je čak 50 puta jači od heroina.“

U drugi kod pod nazivom „štetnost“ ušli su antonimi poput „štetno/nije štetno“, „toksično/nije toksično“, „opasno/bezopasno“, „sigurno/rizično“, „ubojito/manje ubojito“ koji služe za opis štetnosti neke supstance za zdravlje čovjeka. U treći kod pod nazivom „prepoznatljivost“ ušli su antonimi „novo/već poznato“, a unutar ovog koda ujedno je bilo i najviše zabilježenih termina, što je i bilo za pretpostaviti s obzirom da se radi o fenomenu novih psihoaktivnih supstanci. Četvrti kod nosi naziv „zakonske odrednice“ i u njega su uvršteni antonimi poput „legalno/ilegalno“. Antonimi poput „sigurno/rizično“ također su uvršteni u ovaj kod ako su se koristili u drugačijem kontekstu. Naprimjer, neki korisnici smatraju da je korištenje supstanci koje se mogu kupiti legalnim putem „sigurno“, za razliku od korištenja ilegalnih etabliranih droga pri kojem se riskira podvrgnutost pravnom postupku. Ovdje su također uvršteni i termini poput „dostupno/nedostupno“ koji se koriste kada se govori o tome može li se neka supstanca nabaviti na legalan način ili ne. Peti kod zove se „vrijeme potrebno za učinak“ i u njega su uvršteni antonimi poput „sporije/brže“. To je kod u koji je uvršteno najmanje termina u ovoj kategoriji. Slijedi šesti kod pod nazivom „zahtjevnost nabave supstance“ koji obuhvaća antonime poput „lako/teško“, „dostupno/nedostupno“, ili „manje/više“ ako se govori o zastupljenosti neke supstance na tržištu. Sedmi kod zove se „cijena supstance“ i odnosi se na antonime poput „skupo/jeftino“. Slijedi primjer rečenice u

kojoj se nalaze termini koji označavaju i „zahtjevnost nabave supstance“ i „cijenu supstance“ i na temelju koje se još jednom može primjetiti kako se *antonimi* koriste za usporedbu s etabliranijim drogama:

„Prije sam pušio travu, ali do ovoga se lakše dođe i jeftinije je...“ (*Jutarnji list*, 1.9.2017.)

Posljednji kod razvijen u ovoj kategoriji je „duljina djelovanja supstance“ i obuhvaća antonime poput „kratko/dugo“.

Emocionalno upredmećivanje je mehanizam koji uključuje snažnu emotivnu komponentu. U slučaju ovog istraživanja, ono se odnosi na sve ono što nam u glavi može ostaviti sliku na temelju koje ćemo razmišljati o problemu novih psihoaktivnih supstanci, iako ta slika, ako je se sagleda izvan konteksta, ne mora imati konkretne veze s novim psihoaktivnim supstancama. Prilikom preliminarnog proučavanja članaka uspostavljeni su sljedeći kodovi: „djeca, maloljetnici i adolescenti“, „opis prizora vezanih za predoziranje i smrt“, „članovi obitelji i bliske osobe“, „opis prizora vezanih za konzumaciju neke supstance“, „siromašni i mentalno bolesni ljudi“. U kod „djeca, maloljetnici i adolescenti“ ulaze termini koji su u kontekstu novih psihoaktivnih supstanci uglavnom vezani za štetne i smrtno posljedice konzumacije, poput „dijete“, „dječak“, „djevojčica“, „mladić“, „učenici“, „maturanti“. U kod „opis prizora vezanih za predoziranje i smrt“ uvršteni su izrazi koji se odnose na mrtvo tijelo, poput „potpuno plav“, „ljubičast“, te izjave poput: „Stenjao je i režao nad ubijenim muškarcem...“ ili „Nekoliko trenutaka poslije počeo se znojiti i za par sekundi više se nije mogao micati.“. U kod „članovi obitelji i bliske osobe“ ušli su pojmovi poput „majka“, „prijatelj“, „otac“, „baka“. Naprimjer, uloga „majke“ se u nekoliko članaka pojavljuje uz brigu ili žaljenje za predoziranim sinom. Slijedi konkretan primjer preuzet iz članka s portala *24sata* koji govori o smrti 15-godišnjeg dječaka uzrokovanoj sintetičkim kanabinoidima, objavljenog 20.2.2015, u kojem se spominju djeca, prijatelji (bliske osobe), a opisan je i prizor smrti:

„Kad su se 20-ak minuta poslije vratile s prijateljima, već je bilo prekasno. Dječak je ležao na podu potpuno plav.“

U kod „opis prizora vezanih za konzumaciju neke supstance“ ulaze više ili manje detaljni opisi pripreme za konzumaciju, opisi same konzumacije i opisi posljedica nepravilne

konzumacije. Primjer za to su izjave poput ovih, preuzetih iz članka s portala *24sata*, objavljenog 30.10.2016., koji govori o supstanci uličnog naziva „krokodil“:

„Nakon kuhanja, uzima špricu...“ ili „Ako promašiš venu, odmah se napravi gnojna rana koja se širi, kaže Saša. Na kraju svi oni ubrizgavaju drogu direktno u meso...“

U kod „siromašni i mentalno bolesni ljudi“ uvršteni su termini poput „beskućnik“, „psihički bolesnik“ ili pak naziv „droga za siromašne“.

Sidrenje u etabliranim drogama je mehanizam koji se odnosi na situacije u kojima se neku novu psihoaktivnu supstancu koja se spominje unutar članka želi povezati s nekom od poznatijih, etabliranih droga, iako između njih može i ne mora postojati neka konkretna povezanost. Ovdje je razvijeno čak 7 kodova. U kod „marihuana i hašiš“ spadaju sve usporedbe i pokušaji povezivanja novih psihoaktivnih supstanci s marihuanom i hašišem. Primjeri za to su izrazi „jače od marihuane“ ili „imitacija marihuane“. U kod „heroin i morfij“ spadaju slični izrazi poput „jače od heroina“, „jeftinije od heroina“ ili „imitacija heroina“. Isto vrijedi i za kodove „kokain i crack“ i „speed, amfetamini“. Slijedi nekoliko primjera iz jednog članka koji govori o supstanci „Pink“ i uspoređuje je s heroinom i morfijem kroz rečenice u različitim odlomcima:

„Tri puta jača od heroina: Droga Pink već je odnijela jedan život...“; „Smatra se kako je U-47700 sedam puta potentniji od morfija.“; „I ova je droga, kao heroin od kojeg je jača tri puta, originalno napravljena kao lijek.“; „Razvili su je farmaceuti 1978., koji su željeli napraviti sintetičku alternativu morfiju.“ (*24sata*, 27.6.2017.)

U kod „duhan i alkohol“ uvršteni su termini koji nastoje povezati nove psihoaktivne supstance s duhanom i alkoholom. Često se na duhan i alkohol gleda kao na „početničke“ droge koje vode u daljnje eksperimentiranje. Primjer izjave koja je ušla u ovaj kod je liječnički apel roditeljima koji govori o opasnosti novih psihoaktivnih supstanci:

„Apelirala je na roditelje da više obrate pozornost što im rade djeca i tko su im prijatelji, da djeci objasne kako "nije 'cool' s 13 godina imati cigaretu ili alkohol", da ne trebaju uzimati sve što im se ponudi kako bi bili prihvaćeni u društvu u kojem se nalaze, te da ima pametnijih sredstava relaksacije, poput bavljenja sportom.“ (*Jutarnji list*, 10.5.2018.)

U kod „ecstasy, MDMA i LSD“ ulaze termini slični kao i u već navedenim kodovima, s nekim iznimkama. Primjerice, supstancu „GHB“ se naziva još i „tekući ecstasy“. U kod „referenca na etablirane droge općenito“ uvršteni su termini poput „klasične droge“, „već poznate droge“, „poznate psihoaktivne droge“.

Upredmećivanje putem personifikacije je mehanizam koji se odnosi na sva povezivanja neke nove psihoaktivne supstance s nekom poznatom osobom. Prilikom čitanja članaka iz uzorka uočeno je da se neke nove psihoaktivne supstance uglavnom povezuje s američkim glazbenicima i glumcima. U uzorku nema članka u kojem se *upredmećivanje putem personifikacije* manifestira putem nekog glazbenika ili glumca iz države koja nije SAD, ili pak neke druge poznate ličnosti koja ne dolazi iz umjetničkog miljea. Zbog toga ova kategorija ima razvijen samo jedan kod pod nazivom „američki glazbenici i glumci“. Naprimjer, neki članci koji govore o supstanci „Purple drank“ navode kako tu supstancu promoviraju američki hip-hop glazbenici poput Eminema, a promovira je i Robert De Niro u svom novom filmu. Mnogo članaka govori o smrtnim slučajevima popularnih američkih pjevača poput Princea ili Toma Pettya, koji su uzrokovani korištenjem opioida pod nazivom „Fentanil“. Neki članci putem personifikacije nastoje *upredmetiti* supstancu GHB s pjevačem Georgeom Michaelom, navodeći kako je za života bio ovisan o GHB-u, a neki s glumicom Mischom Barton kojoj je netko na rođendanskom slavlju podmetnuo GHB u piće.

Sidrenje putem metafora jedna je od najmanje zastupljenih kategorija u uzorku, a odnosi se na korištenje metafora pri opisu fenomena novih psihoaktivnih supstanci. Unutar ove kategorije razvijeno je 5 kodova. Prvi kod je „znanstvena fantastika“ i on uključuje neke nazive supstanci poput „zombie droga“ i termine poput „čudovište“ ili „zombi“ kojima se želi opisati kako je netko izgledao nakon korištenja određene supstance. Naprimjer, u jednom se članku želi opisati kako su ulice pune ovisnika o sintetskim kanabinoidima pomoću korištenja izraza „grad živih mrtvaca“. Slijedi primjer s portala *24sata*, iz članka objavljenog 1.9.2017.:

„Zora živih mrtvaca: Ova droga opasnija je od heroina i cracka. Ulicama Velike Britanije hoda sve više "zombija". Tako nazivaju ovisnike o sintetičkoj drogi poznatoj kao "spice" čije su posljedice jače od onih koje ostavljaju heroin i crack.“

Drugi kod je „opis događaja“. U njega su uvršteni opisi događaja vezanih za korištenje novih psihoaktivnih supstanci koji sadrže metafore. Naprimjer, izjave poput „najgora noćna mora“. U jednom se pak članku želi opisati video zapis koji sadrži prizor malene djevojčice koja budi svoju predoziranu majku uz pomoć metafore „snimka koja ledi krv u žilama“. U treći kod pod nazivom „opis brzog pojavljivanja NPS“ uvrštene su metafore kojima se nastoji prikazati rapidno pojavljivanje novih psihoaktivnih supstanci na tržištu. To su metafore poput „boom“, „proširiti se poput požara“ ili pak primjeri poput sljedećeg:

„Borba s novim drogama slična je održanju trošnog brodića, koji na sve strane propušta vodu, na površini rijeke. Čim zapuštite jednu rupu, odnosno detektirate novu drogu, iz laboratorija narkodilera pojavi se druga.“ (24sata, 9.5.2018.)

U kod „opis supstance“ ulaze metafore koje opisuju karakteristike novih psihoaktivnih supstanci. To mogu biti izrazi koji opisuju jačinu neke supstance poput „heroin za slonove“ ili tvrdnje da neka supstanca „lupa“ ili „puca“ jako. Može se raditi i o metaforama koje opisuju opasnost od smrti pri korištenju neke supstance, poput izraza „lutrija s nesretnim dobitkom“ ili sljedećeg primjera:

„Ako bismo birali između ruskog ruleta i ove droge, izabrali bismo pištolj jer su nam šanse da preživimo veće, rekli su iz austrijske policije nakon što se muškarac predozirao novom drogom Pink.“ (24sata 27.06.2017.)

Tematsko sidrenje je jedini mehanizam koji niti jednom nije pronađen u uzorku. Treba uzeti u obzir da fenomen novih psihoaktivnih supstanci nije jako zastupljen u medijima i da u njemu nema toliko prostora za suptilno pojavljivanje neke teme, bilo da se radi o nacionalizmu ili o nečem drugom. Jasno je da prilikom ovog istraživanja ne možemo očekivati samo nacionalističke teme, već trebamo upotrijebiti sociološku imaginaciju i razmisliti koje bi se teme mogle provlačiti u člancima. Ipak, pri proučavanju članaka iz uzorka nije pronađena niti jedna tema u kojoj se fenomen novih psihoaktivnih supstanci *sidri*.

Ono što je još zanimljivo u ovom istraživanju jest da su se u mnogo slučajeva određeni termini morali svrstati u dvije kategorije. Najviše puta, točnije 62 puta, dogodilo se da je neki termin morao biti svrstan i u *dominantno imenovanje* i u *sidrenje u antonimima*. U više od 50 tih slučajeva, radilo se o terminu „nova droga“. Slično je i sa *sporadičnim imenovanjem* i

sidrenjem u antonimima. Ta se kombinacija pojavila 49 puta kroz termine kao što su „novi spoj“, „nova psihoaktivna tvar“ ili „nova psihoaktivna droga“. Kombinacija *sidrenja u etabliranim drogama* i *sidrenja u antonimima* pojavila se 36 puta. Najčešće je to bilo u opisu supstanci, u izjavama poput „jače od poznatih tvari“, „jače od heroina“, „jeftinije i dostupnije od trave“ i slično. *Emocionalno upredmećivanje* i *emocionalno sidrenje* susreli su se u istim jedinicama bilježenja 17 puta. Najčešće je to bilo kroz pojmove poput „preminuli dječak“ i „dječak ovisnik“ ili pak u opisima smrti, predoziranja ili konzumacije supstanci koji sadržavaju konkretne zdravstvene tegobe ili daju do znanja da određena supstanca može ubiti. Kombinacija *sidrenja u etabliranim drogama* i *sporadičnog imenovanja* dogodila se 13 puta, uglavnom kroz termine poput „tekući ecstasy“, što označava ulični naziv za supstancu gamahidroksibutirat, ili kroz termine kao što su „sintetička marihuana“ i „umjetna marihuana“ koji se koriste umjesto naziva „sintetički kanabinoidi“. Kombinacija *sidrenja u etabliranim drogama* i *sidrenja u metaforama* dogodila se jednom pri bilježenju termina „heroin za slonove“. Mehanizmi *emocionalnog upredmećivanja* i *sporadičnog imenovanja* susreli su se 2 puta kroz termin „droga za siromašne“. Mehanizmi *sporadičnog imenovanja* i *sidrenja u metaforama* susreli su se 2 puta kroz termin „zombie droga“, a *sidrenje u metaforama* i *emocionalno upredmećivanje* susreli su se jednom u izrazu „najgora noćna mora roditelja“.

4.3. Diskusija

Ono što se moglo odmah primjetiti u rezultatima istraživanja jest da je komunikativni mehanizam koji se najčešće pojavljuje u uzorku *dominantno imenovanje*. Zanimljivo je i da je termin „nova droga“ iskorišten preko 50 puta. Kao što je spomenuto u teorijskom dijelu rada, kada se nove psihoaktivne supstance imenuju „drogom“, to im oduzima cijelu jednu dimenziju. O tome je govorio i profesor Toby Seddon (2014) tvrdeći da treba maštovitije razmišljati o fenomenu novih psihoaktivnih supstanci i s njega skinuti etiketu „droga“, te da je to možda jedan od lakših puteva koji vode do regulatorne inovacije. Čak i među terminima koji se rijeđe koriste i uvršteni su u mehanizam *sporadičnog imenovanja* možemo vidjeti razne druge nazive nadjenute fenomenu novih psihoaktivnih supstanci, no niti u jednom članku iz čitavog uzorka nije pronađen službeni termin „nove psihoaktivne supstance“.

Valja spomenuti i da se na temelju svih proučavanih mehanizama može zaključiti da niti jedan članak iz uzorka ne predstavlja vijesti o novim psihoaktivnim supstancama kao pozitivne vijesti. Na temelju korištenja mehanizama *emocionalnog sidrenja* i *emocionalnog*

upredmećivanja možemo primjetiti da se fenomen novih psihoaktivnih supstanci veže gotovo isključivo za negativne emocije poput straha i anksioznosti. Ponekad se u člancima spominju i liječnički apeli roditeljima putem kojih im poručuju da trebaju više paziti na to što im djeca rade, a takvo što može izazvati osjećaj krivice. Uzmimo za primjer situaciju u kojoj netko prvi put pristupa fenomenu novih psihoaktivnih supstanci čitajući neki od članaka iz uzorka ove analize. Zbog negativnih emocija u kojima mediji *sidre* i *upredmećuju* ovaj fenomen postoji velika mogućnost da će mu ta vijest suziti mogućnost da na trezven i kritički način pristupi novom fenomenu s kojim se susreće, da uzme u obzir činjenice o samom fenomenu, o njegovoj rastućoj prirodi, o legalnom i ilegalnom tržištu na kojem se taj fenomen manifestira, da razmisli o mjerama opreza itd. Kako kaže Höijer (2011), masovni mediji često iskorištavaju emocije kako bi postigli veću čitanost, pa tako često u vijestima o „novim drogama“ izrazito i višestruko naglašavaju termine, rečenice, a i odlomke, koji u ljudima pobuđuju dobro znane emocije.

Još jedan od češće zastupljenih mehanizama u uzorku bilo jest *sidrenje u antonimima*. Prema Höijer (2011), antonimi potpomažu davanju smisla nečemu. Billig (1993; prema Höijer, 2011, 10.) smatra da je „ljudsko razmišljanje bazirano na kapacitetu za negaciju: prihvatiti/odmaknuti se, opravdavati/krtizirati, itd.“. To stvara tenziju i dinamiku u društvu i vodi razmišljanje o nekom novom fenomenu u nekom smjeru, ka promjeni ili razvoju. Međutim, u najviše slučajeva kada su se u člancima iz uzorka koristili antonimi, bilo je to zbog usporedbe neke nove psihoaktivne supstance s nekom drugom supstancom ili etabliranom drogom, te u kombinaciji s imenovanjem (npr. već spomenuti termin „nova droga“). Dakle, mediji su u ovom istraživanju u najviše slučajeva pomoću antonima *sidrili* fenomen novih psihoaktivnih supstanci u poznatijim drogama.

Kako tvrdi Höijer (2011), *upredmećivanjem putem personifikacije* kompleksan fenomen kao što su nove psihoaktivne supstance može biti materijaliziran ili pojednostavljen. U uzorku su nove psihoaktivne supstance *putem personifikacije upredmećivane* isključivo u akterima iz američke *pop* scene, bilo da se radi o glazbi ili o glumi. Radi se o člancima koji stavljaju naglasak na poznate ličnosti prema kojima ljudi gaje emocije obožavanja ili neke druge, negativne emocije, dok se nove psihoaktivne supstance spominju u nešto šturijem kontekstu. Ovakvi su članci pronađeni na svim analiziranim web portalima. Neki članci su govorili o smrtnim slučajevima pop zvijezda uzrokovanim korištenjem novih psihoaktivnih supstanci, a neki samo o tome kako je neka pop zvijezda koristila neku od novih psihoaktivnih supstanci. To može izazvati različite predodžbe kod različitih čitatelja. Npr. obožavatelji neke

zvijezde mogu izraziti žaljenje te stvoriti negativnu predodžbu o određenoj supstanci, no mogu se i povesti za mišljenjem: „Ako je određenu supstancu konzumirao moj omiljeni pjevač, i ja bih je mogao probati“. Höijer (2011, 10) kaže da mediji koriste ovaj mehanizam kako bi „privukli pažnju i popularizirali razvoj događaja“ i to se jasno moglo primjetiti u ovom istraživanju.

Prema Höijer (2011), *sidrenje u metaforama* služi kako bi se neki fenomen prikazao razumljivim. Kao što je i spomenuto ranije u radu, Höijer tvrdi da se metafore koje mediji koriste često vežu za našu osobnu anksioznost. To se moglo primjetiti i u ovom istraživanju, gdje su metafore često ukazivale na ranije spominjani problem rapidnog pojavljivanja novih psihoaktivnih supstanci i neadekvatnog odnošenja vlasti prema tom fenomenu. I ostale metafore pronađene u člancima iz uzorka, poput onih koje opisuju konzumente novih psihoaktivnih supstanci, jačinu supstanci ili smrtni slučaj, odnosno predoziranje uzrokovano njihovim korištenjem, mogu u čitatelju stvoriti neugodne osjećaje na temelju kojih će on stvoriti predodžbu o fenomenu novih psihoaktivnih supstanci.

5. ZAKLJUČAK

Fenomen novih psihoaktivnih supstanci u modernom društvu javlja se sve većom brzinom i sa sve većim utjecajem i rasprostranjenošću. U tome mu, između ostalog, pomaže i internet putem kojeg se određene nove psihoaktivne supstance mogu legalno kupiti, a korisnici ih mogu i ocjenjivati i recenzirati. S obzirom na transnacionalnu prirodu tržišta na kojem se ove supstance pojavljuju, mnogim zemljama teško je smisliti adekvatnu politiku kontrole ovih supstanci. U teoriji, postoji više različitih modela regulacije nekih drugih proizvoda na tržištu prema kojima bi se mogle regulirati i nove psihoaktivne supstance. Primjerice, mogu se regulirati prema modelu regulacije predviđenom za lijekove, za hranu itd. Bilo kako bilo, u praksi se niti jedan od spomenutih načina regulacije nije pokazao dovoljno efikasnim da bi ga se implementiralo u više država. Postoje i drugačiji modeli regulacije poput kompletne zabrane novih psihoaktivnih supstanci ili uvrštavanja istih pod specifične kontrole, no ni oni se nisu pokazali kao konačno rješenje problema kojeg donosi ovaj fenomen. Seddon (2014) smatra da je zbog ovakvih problema važno razmišljati dublje o regulatornim kategorijama, no autori poput Reutera i Parda (2016) smatraju da postoji fundamentalnija briga u ovom problemu, a to je da će donositelji odluka često posegnuti za zabranom. Ako to ne učine, a radi se o opasnoj drogi, to će donijeti štetne posljedice za njih i političke vlasti koje su na snazi u tom trenutku. Najrasprostranjenije vrste novih psihoaktivnih supstanci, prema izvješću Sustava ranog upozorenja (EWS) Europske unije iz 2015. (EMCDDA, 2015) su sintetički kanabinoidi, sintetički katinoni i opioidi, no one zasigurno nisu jedine nove supstance na koje treba obratiti pažnju. Kao što je već rečeno, nove psihoaktivne supstance predstavljaju sve veći problem za javno zdravstvo. Zbog njihove nepoznatosti i teškog prepoznavanja, teško je osmisliti adekvatnu zdravstvenu praksu koja će se primjeniti na pacijente kojima je potrebna intervencija zbog konzumacije novih psihoaktivnih supstanci. Pirona i dr. (2016) govore o nekim primjerima zdravstvenih praksi koje se odnose na ovaj problem kao što su one u „klinikama za seksualno zdravlje“, u „agencijama niskog praga“, u „okolnostima noćnog života“ itd. U svim praksama javljaju se isti problemi. To su problemi poput nedovoljne edukacije o fenomenu novih psihoaktivnih supstanci te nedovoljnog broja adekvatnih testova za ove supstance. Bilo kako bilo, u kojoj god sferi, fenomen novih psihoaktivnih supstanci zahtjeva više pažnje i praćenja ukoliko se društvo prema njemu želi adekvatno odnositi.

U ovom radu, ovaj se fenomen nastojalo gledati kroz prizmu teorije društvene reprezentacije koja se još od svojih početaka veže za medije i predodžbe koje oni stvaraju. Jedni

od glavnih segmenata ove teorije su komunikativni mehanizmi *sidrenja* i *upredmećivanja* na temelju kojih se stvaraju društvene reprezentacije. Na temelju ove podjele na dva komunikativna mehanizma, Höijer (2011) je ponudila različite tipove tih mehanizama, a za potrebe ovog rada, na isti je način osmišljeno nekoliko novih mehanizama poput *dominantnog* i *sporadičnog imenovanja*. Istraživanje se bavilo proučavanjem opće-informativnih web portala u Republici Hrvatskoj na temu novih psihoaktivnih supstanci, te se kao adekvatna metoda nametnula analiza sadržaja. Radi se o metodi koja je istovremeno i kvantitativna i kvalitativna. To je tako jer sama kvantifikacija ne nudi puno, već treba i kvalitativno opisati jedinice analize. Cilj istraživanja bio je prikazati mogu li se ovi mehanizmi društvene reprezentacije upotrijebiti u analizi sadržaja spomenutih web portala. Može se zaključiti da se komunikativni mehanizmi preuzeti iz teorije društvene reprezentacije mogu ubotrijebiti u analizi sadržaja opće-informativnih web portala na temu novih psihoaktivnih supstanci, no ipak samo u određenoj mjeri. Neki su mehanizmi, poput *dominantnog* i *sporadičnog imenovanja*, *emocionalnog sidrenja* i *sidrenja u antonimima* zastupljeni u većoj mjeri u odnosu na druge, manje zastupljene mehanizme od kojih se neki pojavljuju u tek između 1% i 3% slučajeva, ovisno o kontekstu u kojem se nalaze. Neki mehanizmi poput *tematskog sidrenja* se u uzorku ne pojavljuju niti jednom, stoga nisu prikladni za ovakav tip proučavanja ovog fenomena. S obzirom da se novim psihoaktivnim supstancama dodjeljuju razni nazivi, ne čudi što je *imenovanje* jedan od zastupljenijih mehanizama u uzorku. Zanimljivo je kako u cijelom uzorku niti jednom nije iskorišten službeni naziv „nove psihoaktivne supstance“, što još jednom upućuje na nepoznatost ovog fenomena u društvu i nedovoljnu količinu edukacije o istom. Također, ako uzmemo u obzir da većina analiziranih članaka prenosi vijesti o opasnosti i konkretnim smrtnim slučajevima, nije čudno što je *emocionalno sidrenje* pri samom vrhu po zastupljenosti mehanizama u uzorku. Česta pojava bilo je i *sidrenje u etabliranim drogama*. S obzirom na to da je pri govoru o fenomenu novih psihoaktivnih supstanci naglasak na tome da se radi o *novim* supstancama, lako je za pretpostaviti da će mediji zaključiti da je najlakši način opisivanja ovog fenomena taj da ga se uspoređi s nečim sličnim, starijim, etabliranim, tradicionalnijim i poznatijim. To se odražava i pri *imenovanju* novih psihoaktivnih supstanci „drogom“, ili najčešće „novom drogom“. Teorija društvene reprezentacije mnogo je kritizirana od strane različitih autora, a kritike su ponajviše bile usmjerene prema njenom začetniku Moscoviciju. Te su se kritike odnosile na „apstraktnost“ teorije, osuđivale su je da nije dovoljno znanstvena i slično, no ova se teorija u medijskim istraživanjima u određenoj mjeri pokazala korisnom i primjenjivom. Komunikativni mehanizmi koje pruža teorija društvene reprezentacije mogu se

upotrijebiti ako se adekvatno definiraju i ako je tema kojom se bavimo podložna za proučavanje takvih mehanizama.

6. LITERATURA

1. Reuter, Peter i Pardo, Bryce, (2016). „New psychoactive substances: Are there any good options for regulating new psychoactive substances?“, *International Journal of Drug Policy*. 40: 117–122. doi: 10.1016/j.drugpo.2016.10.020
2. Pirona, Alessandro, Pascali, Jennifer i Tagliaro, Franco, (2016). „New psychoactive substances: Current health-related practices and challenges in responding to use and harms in Europe“, *International Journal of Drug Policy*. 40: 84–92. doi: 10.1016/j.drugpo.2016.10.004
3. Europski centar za nadzor droga i ovisnosti o drogama, (2015). „*New psychoactive substances in Europe. An update from the EU Early Warning System (March 2015)*“, Luksemburg: Publications Office of the European Union. doi:10.2810/372415
4. Favretto, Donata i dr., (2012). „New challenges and innovation in forensic toxicology. Focus on the „New Psychoactive Substances““, *Journal of Chromatography A*. 1287: 84-95. doi: 10.1016/j.chroma.2012.12.049
5. Seddon, Toby, (2014). „Drug Policy and Global Regulatory Capitalism: The Case of New Psychoactive Substances (NPS)“, *International Journal of Drug Policy*. 25 (5): 1019-1024. doi: 10.1016/j.drugpo.2014.03.009
6. Joffe, Hélène, (2003). „Risk: From perception to social representation“, *British Journal of Social Psychology*. 42 (1): 55-73. doi: 10.1348/014466603763276126
7. Moscovici, Serge i Duveen, Gerard. (2000) *Explorations in Social Psychology*. Cambridge: Polity Press.
8. Höijer, Birgitta. (2011) „Social Representations Theory, A New Theory for Media Research“, *Nordicom Review*. 32 (2): 3-16. doi: 10.1515/nor-2017-0109
9. Howarth, Caroline. (2006). „A social representation is not a quiet thing: exploring the critical potential of social representations theory“, *British journal of social psychology*. 45 (1): 65-86. doi: 10.1348/014466605X43777
10. Milas, Goran. (2005) *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, Jastrebarsko: Naklada Slap
11. Krippendorff, Klaus, (2004) *Content Analysis: An introduction to Its methodology*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.